

Telemarksmodellen - en analyse av talentutviklingsmiljøet på Skagerak arena

Pål Augestad
Frode Telseth

Pål Augestad og Frode Telseth

Telemarksmodellen - en analyse av talentutviklingsmiljøet på Skagerak arena

© 2020 Pål Augestad og Frode Tølseth
Universitetet i Sørøst-Norge
Bø, 2020

Skriftserien fra Universitetet i Sørøst-Norge nr. 46

ISSN: 2535-5325 (online)

ISBN: 978-82-7206-561-3 (online)

Utgivelser i publiseres som Creative Commons* og kan kopieres fritt og videreformidles til andre interesserte uten avgift. Navn på utgiver og forfatter(e) angis korrekt. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.no>

Forord

Telemarksmodellen har blitt et kjent og anerkjent begrep de senere årene, primært som en følge av Odds gode prestasjoner i norsk toppfotball. Odds resultater har i stor grad blitt skapt på grunn av godt utviklingsarbeid i egen klubb, i nært samarbeid med Telemark Toppidrett Gymnas (TTG) og NFF Telemark (fotballkretsen). Alle virksomhetene er lokalisert på Skagerak arena, og i 2016 startet også Telemark Toppidrett Ungdomsskole (TTU) opp i det samme arenabygget.

Utgangspunktet for denne undersøkelsen var å dokumentere effekten av Telemarksmodellen for Odds sportslige suksess. For å nærmere forstå modellen fra utsiden (altså fra andre enn aktørene som har sin virksomhet på Skagerak arena), var det også av interesse å få andre klubber i Telemark sitt syn på «modellen». Det tredje målområdet i dette arbeidet var å se nærmere på hvordan en økende profesjonalisering av spillerutviklingsarbeidet i norsk fotball (Norsk Toppfotballs Akademiklassifisering og NFFs Landslagsskole) eventuelt påvirker en lokal og regional modell som Telemarksmodellen.

Denne analysen av Telemarksmodellen er basert på intervjuer med spillere, ledere og trenere i Odd, elever og trenere ved TTG og ansatte ved NFF Telemark. I de utvalgte breddeklubbene er trenere eller ledere intervjuet. I tillegg er det gjennomført intervju med noen sentrale personer knyttet til utviklingsarbeid i NFF sentralt og Norsk Toppfotball (NTF). Totalt 28 personer er intervjuet, fordelt på 16 individuelle intervju og fire gruppeintervju (med totalt tolv informanter). Gruppeintervjuene er gjennomført av Mats Bruu i forbindelse med hans masteroppgave om spillernes møte med modellen (2019) og tre av de individuelle intervjuene står Emil Halvorsen og Mats Riise Johansen for i anledning deres bacheloroppgave om akademiklassifisering (2019).

Takk til alle som har stilt opp og latt seg intervjuet. Takk til Odds Ballklubb, Telemark Toppidrett Gymnas og NFF Telemark som har vært samarbeidspartnere i prosjektet. En ekstra takk til «de av dere» som har utgjort prosjektets referansegruppe, og som i den anledning har bidratt med konstruktive innspill i de ulike fasene av arbeidet.

Prosjektet har vært støttet av RFF Oslofjordfondet med kroner 250 000.

Pål Augestad og Frode Telseth, Skien og Bø, mai 2020.

Sammendrag

Telemarksmodellen i tabellform: Karakteristikk, beskrivelse og vurdering av styrker og utfordringer

Karakteristikk	Beskrivelse	Styrke	Utfordring
Spilleren er i breddeklubb til oppstart på videregående skole	Odd henter ikke spillere fra andre klubber, før de er 15-16 år.	Fordelaktig for breddeklubb som kan beholde sine beste spillere lenger. Lite tid som går med til reising. Tett på skole, venner og familie.	Dårlig utviklingsmuligheter i mange av breddeklubbene. Sårbart når de beste spillerne reiser til TTG og Odd. Tendenser til at de mest ambisiøse går/ønsker å gå til Odd tidligere.
NFF Telemark har et godt faglig tilbud for de antatt mest lovende i alderen 12-16 år, i tett samarbeid med Odd.	1-2 ekstra treningsøkter i uka for de mest dedikerte og talentfulle spillerne i Telemark.	Spillerne får et godt treningstilbud, sammen med andre dedikerte spillere fra fylket. Innlæring i roller og struktur	Breddeklubber slipper tak i ansvaret for å styrke egne utviklingstiltak. Spillere og foreldre, og på sikt trenere og klubbene, opplever Odd og TTG som det eneste aktuelle miljøet i Telemark hvis en ønsker å «satse»
TTU, TTG og Odd gjør det mulig å satse både på fotball og skole i samme anlegg.	To fotballøkter, før og etter skole. Skolegang tilpasset satsing på idrett.	Om proffdrømmen skulle ryke, har man en videregående utdanning (med studiespesialisering).	Ikke alle makter – mentalt og tidsmessig – og få full uttelling på skole og fotball. Mangler tilbud for ungdommer som ønsker en yrkesfaglig utdanning. Ambisjoner og satsingsnivå for TTG-elever som ikke får kontrakt med Odd. Mange reiser ut av Telemark.
TTU, TTG, NFF Telemark og Odd utveksler erfaring og kompetanse.	Trenere fra Odds utviklingsavdeling er en del av kretsens utviklingstiltak. Og flere av dem har også oppgaver TTG og TTU.	Den tette relasjonen gjør at omfattende oversikt og kunnskap om unge spillere flyter mellom de tre organisasjonene.	Potensiell «likedanning» i måten å tenke og forstå talent og talentutvikling på når det i hovedsak er samtaler, diskusjoner og refleksjoner i ett miljø, som styrer talentutviklingen.
Odds fotballfilosofi og spillmodell preger kretstilbudet og TTG.	Tidlig innlæring av en bestemt rolle og et system (4-3-3)	Spillerne kan lett gli inn i Odd-systemet, den dagen de er aktuelle.	Ikke alle potensielle talenter som får full uttelling på sin spisskompetanse i 4-3-3. Krevende å få spillere på seniorlandslag og suksess i internasjonale klubber
«Telemarkstrappa»: Odd har lag på første-, tredje- og femtenivå (nære rollemodeller).	Talentfulle juniorer (og unge seniorspillere) kan bevege seg opp og ned denne trappa.	Spillerne sosialiseres inn i Odds fotball-filosofi. De møter gradvise utfordringer i trygge omgivelser, slik at selvtillit i eget spill kan utvikles samtidig som rollekravene skjerpes og tydeliggjøres på et stadig høyere sportslig nivå.	Odd har kamptilbud til «alle» de mest lovende spillerne i Telemark, og er dermed ikke avhengig av andre klubber i forvaltningen av talentutviklingen. Unge seniorspillere som har kontrakt med Odd, men lite/ingen spilletid, kunne kanskje hatt bedre sportslig utbytte av å spille for et førstelag.

Innhold

Forord	1
Sammendrag.....	2
Innhold	3
1. Innledning.....	5
2. Kartlegging og seleksjon.....	7
Introduksjon	7
De tre seleksjonene	8
<i>Første seleksjon: Uttak til sone og krets</i>	9
<i>Andre seleksjon: Uttak til TTG</i>	10
<i>Tredje seleksjon: Uttak til Odd junior elite</i>	12
De som velger	13
Finnes det en Telemarksmodell for seleksjon?	15
3. Spillerutvikling.....	18
Introduksjon	18
Fra breddeklubb til kretslag	19
<i>Aldersgruppen 6-12 år</i>	19
<i>Aldersgruppen 13-16 år</i>	20
Spillerutvikling på TTG og i Odd	22
<i>Trenings-arbeidet</i>	22
<i>Viljes-arbeidet</i>	24
<i>Forståelses-arbeidet</i>	25
<i>Sam-arbeidet og Telemarkstrappa</i>	26
System (4-3-3), økonomi og utvikling av lokale spillere	28
Finnes det en Telemarksmodell for spillerutvikling?	30
4. Er Telemarksmodellen bærekraftig?	33
Introduksjon	33
Toppfotballens akademiklassifisering	34
<i>Telemarksmodellens møte med akademiklassifisering</i>	35
<i>Kampen om ansvaret for (topp)spillerutviklingen</i>	37
En modell for hele Telemark?.....	41

<i>Utfordringer for modellen i kretsagsalder</i>	42
<i>Utfordringer for modellen i junior/senioralder</i>	44
«Tvinges» Odd og Telemarksmodellen til akademisering av spillerutviklingen?.....	46
5. Avslutning	50
Litteratur	53

1. Innledning

Telemarksmodellen er et samarbeid om talentutvikling i fotball mellom NFF Telemark (fotballkretsen), Odds Ballklubb (Odd) og Telemark Toppidrett Gymnas (TTG), alle lokalisert på Skagerak Arena i Skien. Kretsens rolle i samarbeidet innebærer at alle klubber i Telemark fotballkrets (direkte og indirekte) er (samvirkende) enheter i «modellen». I en tid der profesjonaliseringen av talentutviklingen tiltar og hvor stadig flere toppklubber ivrer for å finne de antatt mest lovende spillerne fra 12-13 års alder og hente dem til egen klubb, har Odd og Telemark stått for en annen profil. I Telemark har en forsøkt å håndtere talentutviklingen på en måte som tar breddeklubbens rolle på alvor, gjennom å beholde spillerne i sine opprinnelige miljøer «så lenge det er hensiktsmessig». I Telemark innebærer det primært frem til videregående skolealder, hvor spillere med ambisjoner om en fotballkarriere kan starte på TTG, som er en privat videregående skole beliggende på Skagerak arena. Der finner man også Telemark Toppidrett Ungdomsskole (TTU). Dette betyr at man fra 8. til 13.-klasse kan kombinere skolegang med idrettslig utvikling på Odds hjemmearena.

Dette forskningsprosjektet har hatt som mål å kartlegge og analysere effekten av Telemarksmodellen, med utgangspunkt i følgende tre delmål: Hvilke faktorer har vært effektfulle for Odds toppspillerutvikling, hvordan ser breddeklubbene på modellen og hvilke utfordringer møter modellen når akademisering og profesjonalisering av talentutviklingsarbeidet tiltar i styrke og omfang. Siden oppstarten av Toppidrettsgymnaset i 2005 har 34 elever ved skolen fått profesjonell kontrakt med Odd. Det gir et gjennomsnitt på 2,27 spillere per skoleår, som i samarbeid mellom skole og klubb har kommet seg gjennom nåløyet for å bli profesjonell fotballspiller. De aller fleste av disse har spilt kretslagsfotball for NFF Telemark, kommet fra ulike breddeklubber i Telemark og slik sett vært spillere som har konstituert, bekreftet og forsterket modellen. Vi har ikke vært opptatt av hvem av aktørene som skal ha æren for hva, eller hvilke personer som har hatt sterkest innflytelse på de resultatene som er skapt. I stedet har vi i dette arbeidet undersøkt hvordan talentutviklingsarbeidet i Telemark er organisert, og hvordan de ulike aktørene i Telemarksfotballen samarbeider.

For det vil selvfølgelig ikke være alle som synes at Odds suksess utelukkende er det beste for fotballen generelt i Telemark. Tidvis kan man lese kommentarer og kronikker i fylkes- og lokalaviser som kritiserer Telemarksmodellen og Odd for å knytte til seg alle talentene, og at dette i neste omgang ødelegger for andre klubber med ambisjoner i fotball-Telemark. Utfordringene er å finne fram til en modell for identifiserings- og utviklingsarbeidet som både får ut potensialet til flest mulig

fotballspillere, samtidig som man ikke ødelegger motivasjonen for de som ikke lykkes med å nå toppfotballen, og heller ikke ødelegger fundamentet for de breddeklubbene talentene opprinnelig kommer fra. Det vil til selvsagt være breddeklubber i Telemark som har ambisjoner om å klatre i seriesystemet. Derfor har det vært relevant å spørre utvalgte breddeklubber hvilke styrker og utfordringer de opplever ved modellen slik den fungerer i dag.

Det tredje målområdet tar utgangspunkt i en tiltagende profesjonalisering og akademisering av utviklingsprosessen mot toppfotball. En viktig faktor i dette er et stort nasjonalt arbeid, «Akademiklassifiseringen», som skal heve standarden på toppklubbens utviklingsarbeid. Noen år i forkant av toppklubbens akademiklassifiseringsarbeid startet Norges Fotballforbund (NFF) utarbeidelse av en «læreplan» gjeldende for all sone-, krets- og aldersbestemt landslagsaktivitet, «Landslagsskolen», som standardiserer kretsene sitt arbeid med talentutviklingen i alderen 12-16 år. Med andre ord har både toppklubber og kretssystemene utviklet omfattende planer for å profesjonalisere talentutviklingsarbeidet. Dette *kan* selvsagt ha direkte konsekvenser for hvordan breddeklubbene driver sitt utviklingsarbeid, og også hvilke forventninger spillere og foreldre har til breddeklubbens aktivitet. Derfor er dette målområdet interessant for fremtidens organisering av spillerutviklingsarbeidet i norsk barne- og ungdomsfotball.

Rapporten presenteres derimot ikke slavisk basert på de nevnte målområdene, men deles i følgende tre hoveddeler. Den første omhandler hvordan kartleggingen og seleksjonen av de potensielle fremtidige toppspillere foregår i Telemark (kapittel 2), og sier dermed noe om hvilken talentforståelse som ligger til grunn for identifiseringen. Kapittel 3 ser på hvordan selve utviklingsarbeidet organiseres, og trekker opp noen sentrale prinsipper, eller kriterier, for de ulike typene arbeid som utviklingsprosessen består av. Den siste hoveddelen (kapittel 4) tar utgangspunkt i akademi- og profesjonaliseringsprosessene i talentutviklingsarbeidet i Norge. Og vi spør om Telemarksmodellen i sin nåværende form vil overleve presset mot stadig tidligere seleksjon og «spissing» av fotballtalenter. Til slutt sammenfatter vi i kapittel 5 våre viktigste funn og drister oss til å trekke opp noen perspektiver for telemarksfotballens videre fremtid.

2. Kartlegging og seleksjon

I Stabæk og Vålerenga henter de ekstremt mange talenter ... Lagene toppes i veldig ung alder, så det var mye utskiftninger, spesielt i Stabæk. Oslo er også ekstremt stort, og når de henter de beste spillerne fra alle andre klubber, blir du fort bytta vekk om du ikke leverer. Så jeg synes Telemarksmodellen er veldig bra. De gir deg en trygghet og viser at de vil satse på deg. Jeg var veldig overasket når jeg kom og så hvordan de brukte de lokale spillerne. Hvis de satset på deg, så satset de på deg hele veien, selv om du hadde en dårlig periode.» (Spiller Odd)

Introduksjon

Kartleggingen og utvelgelsen av unge fotballspillere er et omfattende arbeid. Det kreves mange øyner, en rekke samtaler og omfattende vurderinger for å bestemme hvem det skal satses på – og hvem som dermed skal velges bort. Talentforståelse og talentidentifisering handler i all sin enkelthet – og i all sin kompleksitet – om ferdighet og om potensial. Hvilke ferdigheter har spilleren og hvilket potensial ser man i den aktuelle spilleren. Talentidentifisering og talentutvikling tar utgangspunktet i individet, og dets ressurser her og nå, og hvilken evne individet har for læring, men hvor dette sistnevnte selvfølgelig også er i relasjon til andre og med andre, både på og utenfor fotballbanen. Dette gjenspeiles også i Norges Fotballforbunds definering av fotballferdighet, formulert som handlingsvalg og handling for å skape og utnytte spillsituasjoner til fordel for eget lag (Bergo et al. 2002, 59). På individnivå dreier denne ferdighetsforståelsen seg om spillerens tekniske repertoar og hvilke fysiologiske, psykologiske og sosiale ressurser spilleren har for å taktisk velge en løsning og teknisk kunne utføre det planlagte valget.

Litteraturen omkring talentidentifisering og talentutvikling i fotball tar utgangspunkt i liknende tematiseringer. Williams og Reillys (2000) definerer fire kategorier (eng: predictors) som relevante i identifisering og utviklingen av fotballtalentene; sosiale, fysiske, fysiologiske og psykologiske «predikatorer». Og innenfor disse kategoriene er det en rekke underkategorier, f.eks. vektlegger mange trenere hurtighet som en sentral faktor når det gjelder fysiske ressurser. Endring av – eller endret vektning av – kategorier og underkategorier vil ha store konsekvenser for identifisering og seleksjon av talenter, og samtidig vil en ukritisk bruk av en og samme «kartleggingsmodell» lett føre til at vi velger for mange «like» spillerprofiler. Dette vil være problematisk i en lagidrett der ulike posisjoner på banen stiller ulike arbeidskrav til spillerne. Derfor operer man ofte med ulike kriterier for ulike roller på banen. Eventuelt ulik vektning av de relevante kriteriene.

Uansett hvilke kriterier og kategoriseringer som ligger til grunn – og hvor presist de defineres – vil talentidentifisering alltid inneholde en subjektiv vurdering (se eksempelvis Christensen 2009, 2011) og derfor er det interessant i vår sammenheng å undersøke hvordan sentrale aktører innenfor Telemarksmodellen jobber for å kartlegge talenter? Vi spør om man har noen nedfelte kriterier, eller prinsipper, som ligger til grunn for seleksjonen av spillere? Og vi spør hvem det er som bestemmer hvilke spillere som får en plass på kretslag, TTG og i Odd? Og er det slik at modellen for seleksjon i Telemark har noe særegent ved seg?

I Norge starter de fleste å spille organisert fotball det året de begynner på skolen. Siden de fleste bygder og tettsteder i Norge har et eget fotball-lag, betyr det at de aller fleste gutter og jenter spiller sammen med kamerater fra skole og nærmiljø. I utgangspunktet er barnefotballen styrt av de såkalte barneidrettsbestemmelsene, som bl.a. innebærer at det skal være lik spilletid og nedtoning av konkurranse-elementet (eksempelvis ingen tabeller og ingen føring av resultater). «Alvoret» starter gjerne med overgang til ungdomsfotballen (12-13 år), og medfølgende språklige og materielle uttrykk som «hospitering», «topping av lag», «førstelag», «andrelag» og mer eller mindre permanente treningsgrupper og kamptropper. I tillegg til at treningene og satsingen i klubbene intensiveres.¹ Antall treningsøkter og ekstratiltak økes betraktelig flere steder, trenerne går fra å være dugnadsbaserte foreldre til å bli engasjerte av klubben, og samtidig blir de antatt største talentene for første gang valgt ut til Norges Fotballforbunds «Landslagsskole²», representert ved fotballkretsenes sone- og kretslagstiltak.

De tre seleksjonene

I Telemark, som i de andre fotballkretsene, skjer den første seleksjonen ved uttak til de såkalte sone- og kretslagene (12-16 år). I våre intervjuer har vi spurt om hvilke kriterier som i første omgang vektlegges ved uttak til sonegruppe og kretslag, og i neste omgang til opptak TTG, selektering til Odd junior elite og eventuelt for å få proffkontrakt med Odd.

¹ Det betyr altså at det skjer omfattende seleksjon også i klubbene. Hvem får spille hvor på banen, og hvor mye spilletid får den enkelte spiller. Og hvem er det som får tilbud om å hospitere på eldre lag. Det skjer med andre ord en rekke valg og bort-valg av spillere i egen klubb fra spillerne er 12-13 år.

² Landslagsskolen er NFFs kartlegging og skoleringsløp inn mot våre yngste aldersbestemte landslag. Landslagsskolen har som intensjon å identifisere de mest lovende 12-16 åringer rundt om i alle landets klubber. NFF ønsker å jobbe tett med klubbene, og gi de mest lovende spillere en helhetlig oppfølging. For mer utfyllende informasjon om Landslagsskolen, se <https://www.fotball.no/barn-og-ungdom/landslagsskolen/>

Første seleksjon: Uttak til sone og krets

For å sikre tilstrekkelig sportslig kvalitet i utviklingsprosessene for spillerne i breddeklubbene, har NFF Telemark fått ansvar for å utvikle såkalte sone- og kretslagstiltak for lovende og ambisiøse spillere i alderen 12-16 år. De antatt beste spillerne i denne aldersgruppen har ukentlige treningsøkter i regi av fotballkretsen utenfor klubbens kampsesong. Her møter utvalgte spillere fra ulike breddeklubber andre dedikerte spillere, og møter trenere med høy fotballfaglig kompetanse. Ideen er at dette skal løfte spillernes ferdigheter og motivasjon. Det er verdt å merke seg at tre av trenerne i Odds utviklingsdeling også er en del av trenerapparatene på de ulike årgangene. Dette sikrer kompetanse ut i kretslagene, samtidig som det gir Odd oversikt over potensielle talenter fra tidlig alder, uten at spillerne behøver å være permanent i Odd.

Den første seleksjonen skjer i regi av fotballkretsen. Fotballkretsen bruker de spesifikke rollekravene i den såkalte «landslagsskolen» som utgangspunkt for hvilke spillere som tas ut til kretsens utviklingstilbud. Her opererer man med ulike krav til de forskjellige rollene på banen: *Vi har noen rollekrav innenfor landslagsskolen, i alle posisjoner. Vi prøver å se etter de rollekravene som er i landslagsskolen, om det er en stopper, back, indreløper, kant eller hva det måtte være. Det er der vi prøver å legge lista da* (Ansatt NFF Telemark). Kretsen vektlegger altså ferdigheter i forhold til rolle på banen, og hevder at de har lite dialog med breddeklubbene om det endelige uttaket.

Nomineringen av de potensielle spillerne til kretsens tiltak er det imidlertid breddeklubbene selv som står for. Den høsten spillerne er/fyller 12 år nominerer klubb (ved primært trenerne for det aktuelle kullet) x antall spillere (oftest fem) inn til NFF Telemark for uttakssamlinger til sonelagene. Basert på dette, og eventuelt en noe lengre «prøveperiode» før endelig tropp blir satt, velges det cirka 20-25 spillere til å utgjøre tre sonegrupper for første-års-reisende 12-åringene (Grenland nord og - sør og Øvre Telemark), som trener en gang i uka i sin sone. Og etter en treningsperiode blir en gruppe på cirka 25 spillere fra de tre sonene tatt ut til en ekstra trening i uka, da definert som G13-kretslag. Tilsvarende kretslag finner man på G14, G15 og G16, med tropper på mellom 20 og 25 spillere, og med to treningspunkter i uka.

«Plassen» på kretslaget er alltid konkurranseutsatt fra en kretssesong til neste. Det innebærer at hvis «nye spillere» er bedre til å imøtekomme de tekniske, taktiske og fysiske kravene som stilles til en spesifikk rolle på banen, så kan det være at man den kommende kretslagssesongen ikke får plass og må nøye seg med «bare» klubbtreninger for den kommende perioden. Ifølge anslagene fra

kretsapparatet er opp mot halvparten av de guttene som ble tatt ut på kretslag som 13-åring skiftet ut tre år senere. Senhøsten 2018 ble kretslaget for gutter født i 2006 tatt ut for første gang, med 25 spillere i troppen. Ett år senere var ti av disse spillerne erstattet av åtte andre, mens 15 av spillerne var de samme som året før. Det forteller oss at både identifisering og seleksjon ikke er noen eksakt vitenskap, og at det skjer mye med spillerne i alderen 13-16 år. Både kropp, ferdigheter, motivasjon og dedikasjon utvikler og forandrer seg i disse årene.

For å ikke miste noen av de potensielle lovende er kretslagene åpne for at spillere, som har god utvikling, kan komme å trene med kretslaget, slik at de får vist seg fram og får referanser sammen med de antatt beste i kretsen. Totalt sett innebærer uttakssamlinger og «prøvespill» at kretsapparatet ser mange fotballspillere i aksjon i løpet av de fire årene tiltakene foregår, og at det kan defineres som en forholdsvis bred tilnærming til selve utvelgelsen.

Andre seleksjon: Uttak til TTG

TTG er en privat stiftelse, etablert av Folkeuniversitetet Telemark og Odds Ballklubb³, men den viktigste finansieringskilden er statlige overføringer. Elevene må betale cirka 40.000 nkr per år i skolepenger. TTG er i prinsippet åpen for fotballspillere fra hele landet, men statistikken viser at de aller fleste som søker (cirka 90 prosent) kommer fra Telemark. På guttesiden er det relativt mange som søker seg til TTG, og vanligvis tar skolen inn 30-35 prosent av de aktuelle kandidatene: *I år (2019) så har vi toppsøking på vg1 gutter. Nå er det 57-58, og vi tar inn 17, tenker jeg. Så forholdstallet er cirka 1 til 3, og det har ligget ganske konstant de siste årene* (Trener TTG).

Nåløyet for å komme inn på TTG oppleves som relativt trangt, og sannsynligvis er det flere som kunne tenkt seg å søke, som ikke søker. For å få en plass blant de utvalgte, må man testes i ulike fysiske øvelser og i fotballspill. Spørsmålet er derfor hva man ser etter når man tar ut spillere. Trenerne på TTG trekker fram hurtighet, pasningsferdighet, spilleforståelse og mentalitet som viktige egenskaper:

Men det går på hurtighet, vi tester de på hurtighet. Men det er spillet som er mest avgjørende ... Og vi må finne de med brennende hjerte. Det er vanskelig. Noen er veldig der når de kommer inn og så slukner de etter hvert, mens andre klarer å holde det. Så det er det fotballmessige, det taktiske og

³ Derav skal også ett av styremedlemmene i stiftelsen være oppnevnt av Odd.

tekniske. Det er ganske enkelt å se egentlig, hvis du har hatt blikk for det noen år. Det er flere kriterier. Men vi har ikke noe nedfelt om at du må være sånn og sånn. Fotball er for komplekst, det er det.

Skolen er åpen for søkning fra 1. januar til 1. mars. I etterkant av søknadsfristen gjennomfører TTG inntaksdager, der to dager er satt av til guttene. Spillerne vurderes i tre kategorier; fysisk, teknisk og taktisk. På den fysiske dimensjonen måles fotballspesifikk utholdenhet (repetert sprint) ved en såkalt yo-yo-test og hurtighet på 10 og 30 meter, mens den tekniske og taktiske ferdighetsdimensjonen vurderes med henholdsvis smålagsspill og spill elleve mot elleve. I alle tre kategoriene evalueres hver spiller med en karakter fra 1-6, men hvor den taktiske delen, som altså vurderes på full bane, vektas dobbelt. Maksimal oppnåelig poengscore er altså 24. Inntaksdagene blir også filmet, slik at en har mulighet å se hver spillers prestasjon på nytt. Og den endelige vurderingen i form av antall poeng på hver av kategoriene gjøres etter at man har analysert spillerne i hvordan de løser de tekniske og taktiske utfordringene i kampsammenheng.⁴

I prinsippet skjer altså opptaket til TTG utfra sportslige kriterier gjennom fysiske tester og spill, men før den tid har skolen – sammen med Odd, krets og TTU – gjennomført et omfattende kartleggingsarbeid.

Kartleggingen går ett eller to år i forkant. Du har Terje som begynner med keeperne allerede når de er tolv år, og har dermed kjempeoversikt på keeperne og opp. Og så har du Knut som har Odd sitt juniorlag, men som er veldig ivrig på å se det rundt. Så har du Øystein og Sondre, som er både på krets og på 14 og 16 årslaget i Odd ... Vi har en ungdomsskole som vi snakker med. Vi har et ganske bredt nedslagsfelt, egentlig.

Kartleggingsarbeidet består i å snakke med trenerne på kretslagene og klubbene, men også gjennom at trenerne fra TTG selv observerer aktuelle spillere, blant annet på eliteturneringer, talentleir på Kjølnes og på kretslagstreninger og nasjonale kamptiltak. Og trenerne på TTG kjenner godt til arbeidet som gjøres i de ulike klubbene i Telemark. Dette betyr at mange av de som tas opp på TTG, allerede er identifisert som talenter gjennom kretssystemet. Derfor vil de fleste som tas opp på TTG komme fra spill på kretslaget. *I år (2019) er det nok 15, tror jeg. Fordi jeg føler at denne gangen har kretsen truffet ganske bra. Jeg tar inn to som ikke er på krets, de har vært i nærheten Ut ifra det*

⁴ Denne vurderingen gir selvsagt et visst rom for skjønn. Se for øvrig diskusjonen på side 13 til 15 i denne rapporten.

jeg ser, så treffer de bedre nå. I fjor så tok jeg inn tre eller fire som ikke var fra kretssystemet ... De treffer brukbart. Det er jo fotballfolk da, de ser jo hva som er talent og ikke.

Tredje seleksjon: Uttak til Odd junior elite

Hvert år tar man inn mellom 15-20 gutter, og cirka 10 jenter til fordypning fotball på TTG. Disse deles igjen inn i fire grupper: *Keepergruppe, jentegruppe, TTG-gutter, som er spillere som er i andre klubber enn Odd junior elite og Odd junior elite.* Og de fleste som starter på TTG vet hvilken gruppe de skal inn i, men om man ikke kommer rett inn i Odd junior elite, kan man komme inn her etter hvert. En av trenerne beskriver prosessen slik: *Veldig mye bevegelse mellom guttegruppene. Det er veldig viktig for oss å ha to gode grupper og at de skal ha like gode treninger, begge gruppene ... Treningene er ikke så veldig forskjellige, men Odd-gruppa har en høyere kvalitet, det er et hakk opp der.*

Det skjer med andre ord en viktig – kanskje avgjørende – seleksjon her. De beste første-års-elevne blir en del av Odd-gruppa, og koples sammen med de beste andre- (17 år) og tredjeklassingene (18 år). De får trene med de beste, og blir trent av Odds juniortrenere hver morgen og ettermiddag. De spiller kamper på Odd 3 på femtenivå, og vil ved gode prestasjoner være aktuell for Odd 2 (tredje nivå) og for utvalgte A-lagstreninger.

Umiddelbart kan det ser ut som Odd holder seg i bakgrunnen i årene fotballspillerne går på ungdomsskolen, men det er ikke helt riktig. To av Odds heltidsansatte trenere i ungdomsfotballen har fotballtimene på TTU og klubben stiller de samme to trenerne til disposisjon for kretslagene, og får dermed en sentral rolle i kartleggings- og seleksjonsprosessen. På papiret er de to Odd-trenerne assistenttrenere på to av kretslagene, men uansett vil disse jobbene være et godt utgangspunkt for å finsikte de største fotballtalentene i Telemark, og for å påvirke spillerne på en måte som gjør at de forberedes til spill i Odd.

De største talentene i 13-16 års alderen får også lov til å hospitere med Odd. Og de beste 16 åringene i kretsen vil i neste omgang tilbys plass på Odds junior elite-lag. Når man er på utkikk etter å sette sammen stallen for Odd junior elite, så er dette utøvere som forhåpentligvis søker seg til TTG, slik at det bedre kan legges til rette for en kombinasjon mellom skolegang og fotballsatsing. Hvilke faktorer vektlegger Odd når de velger spillere til Odd-gruppa?

Odd-trenerne sier at de kikker etter en «x-faktor», om de sitter på en spesiell ferdighet. *De kan være god til å drible ... Det kan være pasningsspill, overblikk, teknikk, og det kan være råskap som spiss, som midtstopper.* Videre snakker man om kultur. *Hvis ikke du gjør jobben for laget, hvis ikke du klarer å tilpasse deg felleskapet, så har du ikke hatt sjans ... Kulturdelen henger ganske høyt. Det er noe vi tror på. x-faktor og kultur, holdninger er det som står høyest.*

Selv om du har fått plass i elitegruppa, er toppfotballens nåløye så trangt at sjansen er liten for at du ender opp med en plass i Odds A-stall, og enda mindre for at du blir en som spiller der regelmessig. Men foruten i Stabæk og NTG har mulighetene like fullt vært høyere her enn andre steder i Norge. Som nevnt i innledningen har 34 elever siden oppstarten av Toppidrettsgymnaset i 2005 fått profesjonell kontrakt med Odd. I snitt nesten 2,3 spillere per år. Det er både i nasjonal og internasjonal målestokk et meget høyt tall for egenproduserte førstelagsspillere i en toppfotballklubb. Odd har også gjennomgående de siste årene scoret høyt i CIES Football Observatory⁵ sine rankinger om klubbutviklede spillere, både når det gjelder antall spilte minutter totalt og for spillere under 22 år.⁶

De som velger

Vi ser altså at det skjer omfattende valg og bort-valg av fotballspillere i aldersgruppen 12-18 år, og et avgjørende skille skjer ved overgang til videregående skole: Kun de som kommer inn på TTG er i virkeligheten aktuelle for en framtidig proffkontrakt i Odd.⁷ Spørsmålet er da om alle er enige om hvem som er verdig en plass på TTG. Ifølge våre informanter er det stor enighet om de første 75 prosent av spillerne. En formulerer det slik: *Det verste med inntaket, er spiller nummer 14 til 20 ... De 12-13 første er alle enige om, det er ikke vanskelig.*

Men de som selv har hatt en aktiv rolle i seleksjonsprosessen, har også erfart at ulike trener-øyner ser ulikt potensial hos de samme spillerne:

Det har jeg sett at det har vært forskjellige type trenere og hva de syns er et bra fotballtalent da. Det er de uenige om. Det er ikke noe felles greier på det. «X» mener helt andre typer var interessante enn det

⁵ CIES Football Observatory er en forskningsgruppe innenfor International Centre of Sport Studies (CIES) som er lokalisert i Neuchâtel, Sveits: <https://football-observatory.com/-About->

⁶ <https://football-observatory.com/IMG/sites/atlas/en/>

⁷ Det finnes ett par unntak som bekrefter regelen. Herolind Shala gikk på videregående skole i Notodden og spilte for NFK, før han senere ble eliteseriespiller i Odd. Stefan Mladenovic ble også Oddspiller uten å være elev ved TTG.

«Y» gjør. «Y» har helt andre preferanser om hva som er en god spiller. Vi i vårt system har også preferanser på hva som er en god spiller.

Det er et tett samarbeid mellom de personene som er ansvarlig for talentutviklingen i Telemark, det vil si ansatte i fotballkrets, Odd og TTG. Dette gjør at man til enhver tid har oversikt over de mest lovende guttespillerne i Telemark. I virkeligheten styres hele identifiserings- og utviklingsarbeidet i fylket av omlag ti personer fra de tre nevnte institusjonene, der de fleste av dem har treneroppgaver for minst to av aktørene.⁸ Hvordan disse «portvokterne» tenker rundt talent og talentarbeid er avgjørende for Telemarksfotballen. Styrken med det tette samarbeidet er at de spillerne som er identifisert, får en tett oppfølging på flere arenaer og at antall stemmer, som gjerne har litt forskjellig budskap om hva den enkelte spiller skal jobbe med, minimeres og at utviklingsløpet for den enkelte da blir mer samstemt. Utfordringene med et slikt tett samarbeid er at det kan utvikle seg en enighet om hvilke egenskaper hos spillerne som er relevante, og at alle perspektiver som faller utenfor denne forståelsesrammen, ikke tas hensyn til eller ikke «kommer til orde». Et stabilt fellesskap kan med andre ord føre til en likedanning og dermed hindre nytenkning.

Selv om trenerne vurderer talentene forskjellig, er de enige om at det er deres fotballferdigheter og personlige kvaliteter som er avgjørende. Det stemmer overens med Christensens (2009, 2011) studie fra Danmark som hevder at trenerne gjør seg til «smaksdommere over mer og mindre synlige og eksplisitte kvaliteter» hos spillerne ved å anvende «et sosialt konstruert klassifikasjonsskjema». Dette skjema utelukker ikke uenigheter, men det ekskluderer spillere som falle utenfor den dominerende forståelsesrammen hos trenerne.

Der Christensen snakker om effekten av trenernes klassifikasjonsskjema, snakker spillerne i vårt intervjumateriale om tilfeldigheter og flaks. Spillerne er klar over at omstendighetene og tilfeldigheten påvirker hvem som blir valgt, og at det ikke bare er opp til dem selv om de lykkes. Det er viktig å ha fru Fortuna på sin side: *Det er som jeg sa, per en som kommer opp, så er det tre som faller fra. Av de gode altså. Hvis du tar fire jevn gode og det er en som kommer opp, så faller de andre*

⁸ To av trenerne er hovedtrener for henholdsvis G14 og G16 i Odd, i tillegg til at begge er trenere på de kullenes respektive kretslag, og de er begge ansvarlig for fotballøktene for elevene på TTU. Hovedtrener for Odd junior elite har en liten prosentstilling på TTG og fotballansvarlig på TTG har en liten prosentstilling i Odd. Kretsansvarlig (KA) for spillerutvikling i NFF Telemark er tidligere trener for ungdomslag i Odd og var en periode koordinator barn og ungdom i samme klubb. Keepertrener på TTG er også ansvarlig for keepertreningen i krets. Flere ansatte på TTU og TTG er trenere i Odd og på sone og kretslag.

tre fra, som muligens kunne blitt bedre enn han ene som kom opp ... Det var mange på mitt kull som var gode, men det var bare meg og «Brian» som fikk kontrakt med Odd.

Det skjer omfattende seleksjonsprosesser fra spillerne er 12 år. Og det er en ganske klar sammenheng mellom de fotballspillerne som er i kretssystem og som kommer inn på toppidrettsgymnaset, og som videre blir innlemmet i Odd junior elite. Det går et tydelig løp fra kretslag inn til toppidrettsgymnaset og Odd junior elite. Slik sett kan man hevde at fotballkretsen i Telemark har en innvirkning på hvem som blir Odd junior elite-spiller allerede fra 12 års alder. Odd er primært interessert i de aller beste fotballspillerne, og disse kanaliseres inn i en egen treningsgruppe på TTG, og får samtidig plass i Odds junior elite. Således har kartleggingen selvsagt også et klart mål om å skille ut de aller mest lovende fra de andre spillerne.

Når skjer den avgjørende seleksjonen av spillere egentlig? Det er mye som tyder på at systemet i Telemark ringer inn de fem til ti beste spillerne i fotball-fylket allerede fra de er 13-14 år gamle. Det betyr ikke at døren er helt stengt for andre spillere, men det betyr at disse antakelig får en annen oppmerksomhet og oppfølging. Odd er en sterk premissleverandør, både for krets og for toppidrett som skole, og mye av det arbeidet som fotballkretsen og toppidrett gjør tilpasses Odds behov og ønsker. Blant annet gjennom «synkronisering av årshjulene» til de respektive virksomhetene, slik at en kan optimalisere spillernes treningshverdag.

Finnes det en Telemarksmodell for seleksjon?

Stabæks 2002-årgang er den første der det har vært satset seriøst på strukturert arbeid med spillere siden de var syv år. De aller yngste, 7–8 år: Der er det viktigst å få trening til å bli en vane, jobbe med konsentrasjon og fokus. I alderen 8–11 år jobber vi mye med en mot en, begge veier. Det er viktig å orientere seg på banen, og spillerne «tvinges» nærmest til dette. Det jobbes også med det fysiske, fotrapphet og retningsforandring, for eksempel. Fra 11–15 år handler mye om spillestil, lære lagspill, hvordan Stabæk skal fremstå. Det blir viktigere å utvikle rollespillere. 16-19 år – da kommer individet mer i fokus. Og rolle-delen utvikles ytterligere. (Svegaarden, Bach og Sørby 2017)

Sitatet over er fra en artikkel i VG som innledes med at Stabæk henter de største talentene fra distriktet, og bruker 12 millioner årlig for å utvikle talentene. Stabæk er interessant, fordi denne klubbens talentarbeid ofte framstilles som motsatsen – eller mot-modellen – til Telemarksmodellen. Vi har sett at Odd er opptatt av å flagge at spillerne i Telemark bør bli i egen klubb til de begynner på videregående, og at «denne normen og praksisen» gjør at Odds tenkning rundt talentarbeid er annerledes. I Stabæk-modellen henter

man spillerne tidlig inn i til toppklubben. En av trenerne på TTG formulerer det slik: *Motsetningen er Stabæk, som henter spillerne tidlig og sender dem gjerne ut igjen hvis de ikke synes de er gode nok når de er 10 år. Og henter inn nye 10 åringer, ut og inn i klubb hele tiden. Vi tenker at kretsen da er viktig fram til 15-16 år, og så tar Odd over derifra, egentlig.*

Stabæk tiltrekker seg spiller tidlig, ved å tilby et omfattende tilbud om fotballspesifikk ferdighetstrening allerede fra spillerne er 7 år. Implisitt opererer de med to ulike modeller for spillerutvikling allerede fra denne alderen. Et alternativ for de som vil satse og et annet for de som vil ha fotball som en hobby. Ved å innføre et skille på treningsmengde i tidlig alder, unngår de å utfordre barneidrettsbestemmelsene og unngår å starte den «formelle» seleksjonen før det kalenderåret spillerne fyller 12 år. Stabæk planlegger også å ansette speidere for aldergruppen 9-15 år.

Stabæks «metode» kan være utfordrende for Telemarksmodellen. Spørsmålet er hvor bra treningstilbud spillerne i Telemark får i sine respektive breddeklubber: Hva slags treningstilbud får spillerne i egen klubb fram til de er 12 år? Og de som får et tilbud av kretsen fra de er 13 -16 år, hva slags tilbud har de i egen klubb? Og hva slags trenings- og konkurransetilbud har de spillerne som aldri blir tatt ut til kretslagene? En av våre informanter fra ledernivået i fotballkretsen er bekymret over kvantiteten og kvaliteten på treningstilbudet i breddeklubbene:

Hvorfor er det viktig å bli identifisert tidlig? Hvorfor er det viktig å komme inn som kretslagsspiller? Jeg tror det er fordi den viktigste årsaken er at kravene i klubbene ikke er gode nok for det, men jeg sier tror fordi jeg kan ikke nok om det. Jeg tror heller ikke trenerne er gode nok i forhold til det, jeg tror det krever noe mer påvirkning. Noe mer i den identifiseringen som gjør at du må få utøveren, de mest ivrige og de beste, til å forstå de kravene som skal til.

Vi har ikke samlet inn data om hvordan man jobber med seleksjon⁹ i andre fylker, men samtaler med representanter fra NFF og andre som har god kjennskap til spillerutviklingen i fotball-Norge tyder på at det nære forholdet mellom Odd, fotballkrets og TTG er spesielt i norsk målestokk. Personer fra

⁹ Og det er selvfølgelig mange sider ved seleksjon vi ikke har plass til å diskutere i denne rapporten. Dels har vi det som kan kalles selvseleksjon, det vil si at det er en rekke gutter og jenter som ikke ønsker å satse på hverken fotball eller andre idretter. Noen begynner aldri, mens andre slutter med en gang kravene strammes til. I tillegg vil det være seleksjonskriterier i det som vi kanskje kan kalle foreldreseleksjon. Foreldrene stimulerer, velger og prioriterer for barna. Og ofte er det slik at jo viktigere fotball er for far og mor, jo dypere og mer omfattende blir barna involvert i idretten.

både TTG, Krets og Odd snakker om et «vi», som eksempelvis i formuleringen: *Vi har møte annenhver onsdag, der vi diskuterer «rikets tilstand»*. Rikets tilstand i denne sammenhengen er Telemarksmodellen, representert ved de tre aktørene som er samlokalisert på Skagerak arena, og TTU, naturlig nok, siden de har mange kretslagsspillere som elever. En av «portvokterne» til «riket» sier om samarbeidet: *Vi er helt avhengig av å kunne samarbeide, og det føler jeg at vi gjør godt. Jeg vet hvordan det kan være andre steder, jeg syns vi samarbeider godt*. Og som vi skal se i neste kapittel er samarbeidet mellom de tre naturlig nok er enda tettere når det kommer til selve utviklingsarbeidet.

3. Spillerutvikling

De på TTG og Odd kan jo se hele veien foran seg. Kommer du deg inn på juniorlaget, så er neste steg 2.div og fra der går du opp til A-laget. Hvis du drar til en klubb i Oslo, for eksempel, så ser du ikke den veien. Du er bare en av mange, også er det ett A-lag der oppe. Og da er det jo vanskelig å vite hvordan man skal komme seg dit. Her så har du jo hele trappen foran deg» (Spiller Odd).

Introduksjon

Sitatet over beskriver det som spillerne kaller Telemarkstrappa, det vil si de konkrete trinnene til en proffkontrakt med Odd BK. I Telemarksmodellen ser man at det trappetrinnet man akkurat nå befinner seg på, leder til neste trinn, som igjen leder til neste trinn osv. Dette gjør at hele veien til Odds A-lag er tydelig og realistisk. Vi kommer tilbake til betydninga av denne trappa i diskusjonen under.

I diskusjonen rundt talent eksisterer det til dels store uenighet om hvilke egenskaper som er medfødte og hvilke som kan påvirkes gjennom ulike miljøfaktorer, trening og utdanning.¹⁰ Men uansett arvelig eller formbart, er det som nevnt i forrige kapittel forholdsvis enighet om at det er en rekke ulike variabler som er relevante når man skal diskutere talentutvikling i fotball (etter Williams og Reilly 2000):

- 1) Fysiske og fysiologiske predikatorer: Høyde, vekt, muskelmasse, kroppsstørrelse, aerob kapasitet, anaerobkapasitet osv.
- 2) Psykologiske predikatorer: Oppmerksomhet og oppfattelse, valg, spillforståelse, kreativitet, selvtillit, motivasjon, angstkontroll og konsentrasjonsevne.
- 3) Sosiale predikatorer: Foreldre støtte, sosioøkonomisk bakgrunn, utdanning, antall timer med trening, kulturell bakgrunn, interaksjon trener-barn.

¹⁰ Andreas Jenssen (2011) undersøkte i sin masteroppgave «hva som anses som sentrale kriterier for talentidentifisering av unge spillere (13-21 år) i en norsk toppklubb». Han intervjuet og observerte sju trenere og spillerutviklere og fant at talenter i stor grad identifiseres gjennom psykologiske egenskaper som motivasjon, treningsiver og spilleforståelse. Og trenerne så disse egenskapene som lite trenbare. Fysiske og fysiologiske egenskaper var mindre viktige, men allikevel mente man at hurtighet og frekvens var viktig for å lykkes. De fysiologiske egenskapene var i større grad trenbare. Sjansen for å lykkes vil være avhengig av om spilleren var i stand til å oppfylle arbeidskravene til en posisjon på banen (spisskompetanse). Videre var spillerutviklerne klare på «at deres tilrettelegging kan påvirke spilleren» (s.2).

En tiltakende profesjonalisering og kommersialisering av fotballen har gjort at det har blitt stadig økende fokus på talentidentifisering og talentutvikling. Utfordringen ved dette arbeidet er at det eksisterer ingen fasit på hvilke variabler som er viktigst for å lykkes. Det sikreste man kan si er at de psykologiske, fysiske og fysiologiske og sosiale variabler alle vil være virksomme, og de er vevet sammen, men i hvert enkelt miljø, til sin tid, og for hvert enkelt tilfelle er det ulike sammenvevinger som fører til at den og den lykkes, mens den og den gjør det ikke.

Spørsmålet i dette kapittelet er primært hvilken forståelse av talentutvikling som ligger i implisitt i Telemarksmodellen. Hvordan utvikles de unge spillerne som går veien fra moderklubb til toppklubb? Vi ser først på spillerutviklingsarbeidet i barne- og ungdomsfotballen, før vi går mer detaljert inn på spillerutviklingen som skjer i regi av TTG og Odd. Vi leter etter variabler som kan forklare framgang, og som kanskje kan hjelpe oss til å forstå hvem som ender opp med en proffkontrakt. Telemarksmodellen har produsert mange profesjonelle fotballspillere, og vi spør om tidlig rolle- og systeminnlæring kan være en av suksessfaktorene. Til slutt drøfter vi om det finnes noen trekk ved talentutviklingsarbeidet i Telemark som gjør det legitimt å snakke om en egen Telemarksmodell.

Fra breddeklubb til kretslag

Aldersgruppen 6-12 år

Klubbene i Telemark har et tilbud for alle som har lyst til å spille fotball fra det året barna fyller seks eller sju år. Og for aldersgruppen 6-12 år vil de fleste klubbene ha tilbud om fotballtrening 1-3 ganger per uke, det meste av året (unntatt midtsommer og gjerne et opphold i desember).

En som spiller fotball vil selvfølgelig utvikle «fotballrelevante» fysiske og mentale ferdigheter også gjennom deltakelse i andre idretter, gjennom å spille fotball på løkka, gjennom egentrening, gjennom kroppsøving på skolen osv. Og på alle disse ulike arenaene møter den enkelte jente og gutt en rekke aktører som er betydningsfulle for deres utvikling, motivasjon og trivsel: Foreldre, søsken, kamerater, lærere og trenere i andre idretter.

I Telemarksfotballen har man tillit til at fotball i barneårene (6-12) best tas hånd om av breddeklubbene. Allsidig idrettslig aktivitet sammen med jevnaldrende i et oversiktlig nærmiljø er den beste formen for utviklingsarbeid for de yngste. Trygghet, lek og mestring er sentrale stikkord i denne fasen. Og treningen og organiseringen blir for det meste utført av frivillige foreldre uten

spesialisert trenerutdanning, men dekningsgraden for NFFs første trappetrinn, Grasrottreneren, er stadig økende hos breddeklubbens foreldretrenere.

Samtidig kommuniser Odd en bekymring om fotballtilbudet i breddeklubbene er bra nok for denne aldersgruppen. De ser at kvaliteten og kvantiteten i tilbudet som gis varierer fra klubb til klubb, og at det i dag er for tilfeldig hva det enkelte barn får av trening. Derfor ønsker Odd å igangsette noen tiltak for å løfte trenerkompetansen i klubbene: *Vi må gjøre noe annerledes. Vi diskuterer nå om ... vi ønsker at den (Telemarksmodellen) skal gå lengre ned i kvalitet i hverdagen, at du lærer å bruke venstre - og høyrebeinet når du er seks år, samtidig som du leker med ball. Vi har et mål om å lage pensum fra 6-12 år (barnetreneren).*

Gjennom en lekorientert tilnærming kan barna tilegne seg grunnleggende ferdigheter, som er vanskelig å lære seg når det blir større. Odd snakker om å lage videoer og å reise rundt i Telemark for å løfte kompetansen på trenerne i breddeklubbene. *Jeg har lyst til å tenke den tanken om hvordan vi kan komme oss lenger nedover, og derfor ønsker vi å reise rundt med barnetreneren ... Masse lek og glede, men hvis vi klarer å øke noen forutsetningene på de morotreningene og lekformene der nede som gir oss noe bedre her oppe så ville det ha vært optimalt.*

Gjennom å øke kvaliteten på treningene i breddeklubbene, vil Odd samtidig kunne høste spillere med bedre ferdigheter når de tas opp på TTU, TTG og Odd-junior elite. Dessuten vil et kvalitetsløft i treningsarbeidet i barne- og ungdomsfotball kanskje bidra til å svekke spillernes (og foreldrenes) ønske om å komme raskest mulig til Odd.

Aldersgruppen 13-16 år

For aldergruppen 13-16 år vil normalt breddeklubbene øke treningstilbudet. Og nå er det tillatt med spissing, og dette medfører også en inndeling i første- og andrelag for de største klubbene. De klubbene som har råd til det vil også bytte ut foreldretreneren med mer skolerte trenere, eller med trenere med lenger erfaring, som får noe betalt. For den enkelte spiller, øker kravene, og man begynner å fikse spillere i bestemte posisjoner på banen. I tillegg vil hospiteringsordninger opp i årsklassene for de antatt beste spillerne tilta i de aller fleste klubbene.

Vi har ikke gjort noen systematisk undersøkelse av hvordan klubbene i Telemark driver for denne aldersgruppen. Men tilbakemelding fra fotballkretsen og trenere/ledere i kretsens breddeklubber,

tyder på at det er store variasjoner mellom klubbene. I den grad Telemarksmodellen setter sine spor for disse årskullene, er det gjennom fotballkretsens spillerutviklingstilbud for de mest lovende i alderen 12 til 16 år. I vintermånedene får spillerne tilbud om en til to treningsøkter i uka, pluss kretskamper. *12- og 13-åringene er en gang i uken. 14-, 15- og 16-åringene er to ganger i uken, fra oktober til og med januar. Og så er det en gang i uken i februar og mars. I tillegg så har du nasjonal G14 og nasjonal G16 serie. I tillegg forsøker vi i år å ha to kretstreninger i sommermånedene også.*

De nasjonale seriene som omtales her er et tiltak av nyere art for utviklingsarbeidet. Det er et ledd i å styrke konkurransekraften nasjonalt og er et samarbeid mellom NFF og Norsk Toppfotball (NTF). For 14-åringene spilles kampene som kretslag (NFF Telemark), mens for 16-åringene er kampene i toppklubbenes navn (Odds BK). Det er likevel fullt mulig for Odd å ha spillere fra sine samarbeidsklubber (altså alle klubber i Telemark) med på kampene i denne serien. Det vil si at for Odd kan det spille gutter som til vanlig spiller i hvilken som helst klubb i Telemark. De spillerne som til enhver tid er aktuelle for nasjonale seriekamper for 16-åringene trener oftest med Odd ukentlig, i tillegg til treninger med egen klubb (og ev. også kretslagstreninger).

Kretsen følger fagplanen til den såkalte «Landslagsskolen». Det er et planverk for all sone-, krets- og aldersbestemt landslagsaktivitet og handler om spesifikke rollekrav knyttet til spillets ulike faser; angrep, forsvar og omstilling. Hensikten med landslagsskolen er å systematisere utviklingsarbeidet i alle landets kretser, slik at en bruker det samme språket og jobber med de samme prinsippene uansett hvor du bor i landet. Det er med andre ord en standardisering, systematisering og effektivisering av læring og ferdighetsutvikling, som også gir muligheten for å ha en klar progresjon i talentutviklingsarbeidet fra år til år i hver av kretsene, og individualisert til hver enkelt spiller. Et tydelig utslag av den økte planmessigheten er landslagsskolens krav til periodeplaner: *Vi i kretsen lager også utviklingsmål. De blir skriftliggjort og sendt til trener og spiller. Det er i samråd med klubb, fordi klubb må på en måte mene litt det samme som forhåpentligvis vi mener.*

Er det da noe som gjør Telemarks måte å drive spillerutvikling på spesiell for denne aldersgruppa? Det må i så fall være den tette koplingen mellom Odds trenerapparat og trenerne på kretslagene. Vi så at krets, TTG og Odd samarbeidet tett når det gjaldt kartlegging og seleksjon, og vi finner at de tre partene også samarbeider tett når det gjelder arbeidet med spillerutvikling i aldersgruppen 13-16 år. Konkret innebærer det at Odds trenere på G14 og G16, også er inne som trenere på kretslagene. I

tillegg er en tredje Odd-trener inne som trener for kretslaget for 15 åringer. Her formulert av en Odd-leder:

Vi har sagt at vi ønsker å ha trener A på 16 års-kullet og trener B på 14 års-kullet. Da har vi muligheten til å påvirke gjennom klubb og Odd, hos nasjonaltiltak og krets. De (kretsen) får en trener på kullet ... Det som har skjedd da er at vi har gått fra å flytte over rene penger, til at de har fått mer arbeidskraft. I tillegg så har vi sagt at alt av nasjonale kamper, det er ingen leiekostnader på det, de spiller her (på Skagerak) ... Det viktigste er at vi sørger for at de gutta som har muligheten på de kullene får en referanse på et nasjonalt nivå og et ekstra tilbud i den hverdagen de har, det er vårt viktigste element. Da bryr jeg meg ikke om de har Odd-logoen på drakten eller ikke.

Spillerutvikling på TTG og i Odd

Jeg hadde alltid tenkt å gå toppidrett, fordi der kan man bli god da. Mange som har blitt gode som har godt der. Så da valgte jeg TTG. Jeg gikk til Odd andre året under toppidrett og det gjorde jeg fordi Odd og toppidrett har jeg ett godt samarbeid. Hele opplegget blir mye bedre hvis du er Odd junior på skolen. For da legger de opp treningene bedre og man får trene med de beste, siden det ofte er sånn at de beste er på Odd og resten trener med skolen (Spiller Odd).

Analysen av hvordan man jobber med spillerutvikling på TTG og i Odd baserer seg på intervju med tolv spillere som alle har fått proffkontrakt¹¹, samt diverse trenere og ledere i Odd og TTG. Vi skal se at spillerne snakker om betydningen av omfattende trening, om å ha en sterk vilje til å bli god, om å forstå hva akkurat du trenger og om betydninger av kamerater, trenere og familie.

Trenings-arbeidet

Alle spillerne vi har intervjuet understreker betydningen av omfattende treningsarbeid for å nå toppnivået i fotball. Det er viktig å trene mye og riktig om du skal ha sjanse til å hevde deg blant de aller beste.¹² To fotballspesifikke økter om dagen var normen i årene på TTG: *Det var jo sånn at første trening er kl. 08-10, skolen starter 10.30 og er ferdig 15.00. Når vi er ferdig med første trening så er det opp å spise, før vi går i timen. Etter skolen så starter økta 15.30. Så du er her fra 08 til 17.*

¹¹ Se masteroppgaven til Mats Bruu (2019).

¹² Det er ikke plass her til å gå inn i den omfattende diskusjonen om balansen mellom lek («play»), lekpreget idrett («deliberate play») og målrettet trening («deliberate practice»). Eksempelvis viser Côté, Baker & Abernathy (2007) at for å opprettholde motivasjon, og samtidig sikre god prestasjonsutvikling, er det viktig å finne den riktige balansen mellom lekpreget idrett og målrettet trening.

Med engang jeg startet på videregående så kjente jeg at de første ukene var harde. TTG og Odd er samlokalisert på stadion og treningsanlegget til klubben, så det er kort vei fra treningsfelt til klasserom og tilbake til banen. Et slikt integrert anlegg minimaliserer spillernes reisetid, og gjør det mulig å få til to treningsøkter før klokka er passert 17.00.

Trenerteamet har ansvar for treningshverdagen og spillersamtaler. I spillersamtalene ble spillerne involvert i målsetningsarbeidet. Og det var viktig å rydde plass på treningene til øvelser som var myntet på å jobbe med de ulike delmålene hver av spillerne hadde satt sammen med trenerne: *Vi hadde ofte spillersamtaler med trenerne hvor vi gikk inn på ulike mål for sesongen og mindre delmål. Trenerne tenkte mer på utvikling enn resultater, så de var veldig opptatt av å se hver enkelt person.*

Spillerne vektla kontinuitet og treningsmengde i treningshverdagen, og understreket viktigheten av at de fikk ulik innspill og kunnskapsbrokker fra forskjellige trenere. Mange av spillerne var opptatt av at man hadde trenere som var tidligere toppspillere. Trenerne som visste hva som skulle til, som kjente toppnivået og som selv hadde vært der spillerne var nå. En av trenerne som ble framhevet var tidligere mangeårig profesjonell i en europeisk liga. Gjennom å ha lyktes som spiller, fikk han en form for autoritet. Den tidligere «mester» fungerte som en rollemodell og identifikasjonskilde på bakgrunn av hans karriere, kompetanse og erfaring: *Trener x hjalp meg veldig med tankegangen om spillet. Lese spillet. Det var det som hjalp meg veldig mye, fordi jeg hadde det tekniske på plass, men det var det å forstå spillet. Så har han veldig fokus på det fotballtaktiske. Han var jo veldig smart fotballspiller selv.*

Også trenerne vi intervjuet var opptatt av å etablere en god treningskultur. De understreket at det var viktig å ha fokus på *stegvis framgang* og ikke på resultater, at spillerne *må ta eierskap til sin egen utvikling*¹³ og at hver spiller *må utvikle sine individuelle ferdigheter* på en måte som gjør at de blir bedre lagspillere. Det er med andre ord en slags enighet mellom spillerne og trenerne år det gjelder viktigheten av mange timer med fotballspesifikk trening over tid. Dette samsvarer også med det tidligere forskning på feltet indikerer.

¹³ Formuleringen «eierskap til egen utvikling» er svært utbredt blant trenere. I hovedsak springer det ut av forskningen til Ryan & Deci (2000), og deres formuleringer om «indre motivasjon» og «utøverens behov for autonomi». Autonome utøvere tar eierskap for hvordan de handler og prioriterer, og tar eierskap for sin treningshverdag.

Viljes-arbeidet

Spillerne vektla personlighetstrekk – eller det man kan kalle spesifikke mentale egenskaper – som avgjørende for å lykkes som fotballspiller. Den som har lysten og viljen vil få framgang og til slutt realisere proffdrømmen:

Jeg føler at det er viljen til å bli god og at du tør å ofre ting for å bli god. Man vet at det her er man god på og det er det her jeg har lyst til å drive med. Så jeg tror mye av det går på den indre driven, at du ikke går på banen fordi du skal trene en time, men at du drar dit for å bli bedre og utvikle deg. Hvis jeg blir bedre på noe, så gjør det at jeg kanskje spiller ute på banen i Eliteserien.

Viljen og dedikasjonen manifesteres gjennom hva den enkelte er villig til å ofre for å lykkes. For å bli god i fotball kreves det tusenvis av treningstimer, og dersom man samtidig skal komme seg gjennom skolen, blir ukeplanen temmelig fullstappet. Og det betyr igjen at det blir lite tid til å gjøre andre ting: *Det er jo fotballen som kommer først, uansett. Selv om Odd og skolen har et godt opplegg, så har det gått utover skolehverdagen at jeg har valgt å prioritere fotballen foran skolen, for at jeg skal bli så god som mulig. Det går ikke bare utover skolen, det går jo utover at man har mindre tid med venner og sånne ting.*

Spillerne taler med delt tunge når «det å ofre noe» kommer opp som tema. På den ene siden hevder de at det er tøft å måtte si nei til kvelder på byen, fester og ferieturer. På den andre siden understreker de hårdnakket at det er verdt det, og at de har fått mer tilbake enn det de har ofret. De hevder at de er privilegert som kan bruke tid og krefter på det de synes er det morsomste i verden. Ved å oppjustere verdien av fotballprosjektet, nedvurderes samtidig verdien av det de må forsake: *Jeg må innrømme at jeg føler at jeg ofra veldig mye. Når du ser alle er ute i helgene og koser seg og har det gøy og møtes ofte, så føler du der og da at du gjerne skulle vært der. Men jeg ville aldri ha byttet plass med dem.*

Trenerne i vårt materiale snakker om de spillerne med «brennende hjerte». Variasjoner i vilje er en vanlig forklaring på hvordan det går med en spiller og med et lag. Det å måle viljen til et fotballtalent

er selvfølgelig en vanskelig øvelse. I beste fall kan man hevde at den kommer til uttrykk i spillernes innsats og prioriteringer, og i deres fokus og iver.¹⁴

Forståelses-arbeidet

Spillerne hevder at det ikke er nok å trene mange timer for å realisere proffdrømmen, man må også «forstå hva som skal til» og «gjøre de rette valgene»:

Du kan si at du trenger litt flaks og alt sånt, men jeg tror at du skaper din egen flaks på en måte. Både en hard og riktig jobb er viktig, samtidig som du må ha med hodet og skjønne hva som er riktig. For du kan jo jobbe ræva av deg uten å ha den effekten som du får når du skjønner hva som skal til for deg for å bli god. En kan trene masse, men det er kanskje ikke riktig for den andre. Du må på en måte finne din egen vei.

Spillerne snakker om «å knekke koder», «å gjøre smarte valg» og «å gjøre gode prioriteringer». Ifølge respondentene hadde skolen og klubben et sterkt fokus på å utvikle selvstendige utøvere som tok ansvar for egen utvikling. Målet til skole og klubb er å utvikle «24 timers-utøveren», hvor spillerne har en plan for hele døgnet basert på kunnskap om alle faktorene som påvirker kropp og prestasjon: *Når man har skolen og idretten sin på samme sted, så klarer gymnaset å se ganske mye helhet på mennesket, og da ser de fort hvem som kommer med brus og skolebolle i timen og hvem som ikke gjør det. Alle valgene du tar er avgjørende for hva som skjer i fremtiden.*

Med forståelseelementet på plass, har vi presentert spillernes egen oppskrift på utvikling og suksess. De tre variablene/arbeidsformene – trening, vilje og forståelse – står i et gjensidig avhengighetsforhold og danner det vi kan kalle et prestasjonsutviklingstriangel. Manglende forståelse av hva som kreves gjør at spillerne velger feil treningsformer og -dosering, og vil samtidig svekke viljen deres til omfattende treningsinnsats. Uten lysten og viljen blir treningene mekaniske og mangelfulle, og kjennetegnes av lite eksperimentering og utforskning av grenser. Og uten omfattende treningsarbeid vil ikke spilleren utfordre og utvikle kroppen, teknikken og viljen. Dette vil igjen svekke læringseffekten av treningsarbeidet.

¹⁴ Clarke, Cushion & Harwood (2018) hevder i sin studie av unge fotballtalenter at ‘effort and will were constructed as semi-static qualities that players either possessed or lacked’. Disse psykologiske egenskaper betraktes som avgjørende for spillernes sannsynlighet for å bli profesjonelle, og de kan blant annet måles utfra spillernes innsats på treningsfeltet.

Viktighet av forståelseelementet ble understreket og utbrodert av flere av trenerne vi intervjuet. De snakker om «å være reflektert», «å være bevisst» og «å være målrettet i forhold til egen utvikling». En av trenerne på TTG sier det slik:

Opp gjennom årene så må vi si det at de som var mest inn og diskuterte, de ble best ... Du fikk dem til å reflektere over det de drev med selv. Diskuterte fotball, de fikk oppgaver ... Så reflekterer vi etterpå. Diskuterer rundt systemer, hva slags formasjoner, hvordan de ligger offensivt og defensivt, lavt press, høyt press, mellomhøyt press, hvor er det de prøver å lure motstandere. Den diskusjonen er viktig, få dem til å tenke fotball. Mange tenker ikke nok fotball, bare utfører.

Trenerrollen blir dermed definert som noe mer enn å gjennomføre fotballøvelser for å utvikle spillernes repertoar av fysiske ferdigheter, jobben blir like mye et kunnskaps- og bevisstgjøringsprosjekt. Ifølge trenerne må utøverne gå inn i sitt utviklingsarbeid på en systematisk måte, og med en treners blikk på sin egen praksis, og på hva de bør og ikke bør gjøre. Det er med ord like mye et mentalt, som et fysisk arbeid, som må nedlegges.

Vektlegging av de tre arbeidsformene – trenings-, viljes- og forståelses-arbeid – gir et stort handlingsrom for spillerne, og også for trenerne. Den som jobber hardt, og på en riktig måte, vil selv kunne påvirke sin framtidig karriere. Og den som kan gi spillerne redskapene til å gjøre det rette – og å forstå hva som skal til – er treneren. Innenfor en slik forståelsesramme snakker ikke treneren om talent som en medfødt egenskap, men signaliserer at alle som legger ned en omfattende og målrettet innsats kan realisere proffdrømmen. Slik forkynnes en variant av at enhver er sin egen lykkes smed.

Sam-arbeidet og Telemarkstrappa

Spillerne er sammen på trening, på skolen, på kamper og på fritiden. De blir godt kjent og utvikler en form for kameratskap. Samtidig kjemper de om trenerens oppmerksomhet, om spilletid og om en proffkontrakt:

Alle vil jo bli fotballspillere, det er jo derfor alle har begynt her. Det er ikke sånn at det skaper dårlig stemning hvis jeg og Peder spiller samme posisjon. Vi trente og prøvde å vinne kamper, hadde det kult sammen og fant på ting på fritiden. Det var ikke sånn at det var gjennomsyra av at alle hadde ett enormt mål om å bli proff. Alle var innforstått med at vi gjorde alt det vi kunne for å bli fotballproff, men det var en fin måte å gjøre det på. Et fint miljø.

Spillerne snakker om at de var en sammensveiset gjeng som ønsket å utvikle seg, og som unnet hverandre suksess. Dersom en av kompisene fikk trene med A-laget, var man glad på hans vegne, samtidig som det trigget dem selv til å jobbe enda hardere: *Jeg har sett mange fly forbi meg. Og da blir jeg bare mer forbanna, og det gjør at jeg pusher meg selv enda hardere. Så går jeg forbi de igjen til slutt.*

Odds BK har tre seniorlag i ligasystemet. Odd i eliteserien, Odd 2 på tredje nivå og Odd 3 på femte nivå. Odd 3 består av juniorspillere. De juniorene som er tatt opp i Odds talentgruppe, kan derfor prøve seg på ulike nivå. Dersom du utmerker deg på Odd 3 over en lengre periode, er det neste steget Odd 2. Dette innebærer at du trener med juniorgruppa, og har kamper i 2. divisjon sammen med de A-lagsspillerne som sitter på benken i Eliteserien. Presterte man på Odd 2 kan man trene fast med A-laget, og til og med få proffkontrakt. Ettersom trenerne hele tiden tenkte utvikling ble spillerne sendt oppover trinnene i Telemarkstrappa, mot A-laget, for hele tiden å få nye utfordringer:

Hvis en trener har sett deg gjort noe bra, så blir du sendt i gradene oppover til A-laget, slik at du har nye utfordringer hele tiden om du trenger det ... Er ikke sikkert det det går veldig bra første gangen, men da har han i hvert fall vært oppe og smakt på det, så da kan han sette seg ett nytt mål som han kan jobbe seg opp mot.

Ifølge danske Kristoffer Henriksens forskning på suksessfulle miljøer¹⁵ er utveksling av erfaringer en viktig del av utviklingsprosessen for unge talenter. De yngre spillerne henter rollemodeller, kunnskaper og verdier fra de eldre spillerne (se for eksempel Bandura 1986). Læringen skjer dels gjennom direkte feedback og dels ved at de yngre spillerne observerer hvordan de eldre spillerne utfører ulike ting på banen. Disse erfaringene kan de i neste omgang bringe videre til de andre juniorspillerne.

Gjennom samtaler og felles aktiviteter bestyrker de andre spillerne og trenerne ens egen idrettsidentitet. Store deler av døgnet er du sammen med folk som er opptatt av akkurat de samme tingene som deg selv. Folk som snakker om de samme problemstillingene, som har de samme målene og som har behov for å bruke deg som speil. Samværet med andre spillere og trenerne gjør at alle ens bestrebelser for å bli proffspiller fylles med mening. Ved å delta på treningene og i de endeløse

¹⁵ Se eksempelvis Henriksen (2011), Larsen et al. (2013, 2014). De to sistnevnte er studier relatert til unge fotballspillere.

diskusjonene om treningsmetoder og framtidsmuligheter bestyrkes ens prosjekt om å bli proffspiller. Og også på fritida søker spillerne mot arenaer og sosiale forbindelser som styrker deres identitet som lovende fotballspiller. Og jo lengre og mer intenst utøveren går inn for proffdrømmen, jo sterkere blir han knyttet til dette prosjektet.

System (4-3-3), økonomi og utvikling av lokale spillere

Jeg visste i hvert fall at jeg ville spille 4-3-3, og ha et lokalt lag. Da begynner jo jeg med tiltak ... Det var nesten ikke Telemarkinger i troppen til Odd da jeg tok over Odd ... Det er jo sånn at – og det skal jeg innrømme – det er mange spillere her som har fått sjansen i A-stallen til Odd bare fordi de er Telemarkinger. Ikke fordi de er gode nok nødvendigvis.

Denne uttalelsen er fra Odds nylig avgåtte hovedtrener de siste 12 årene, Dag-Eilev Fagermo. Han var opptatt av at talentene som ble tatt opp på kretslaget og i Odd, tidlig måtte få opplæring i en posisjon og i et system. *Fra du er 16 år tenker jeg, fra guttelaget, kanskje smågutt også, så må vi kanskje spille 4-3-3. For da trenger vi å begynne å utvikle typer, for å se typene, ikke sant. Hvis vi skal greie å holde antall Telemarkinger i A-stallen, så må vi finne typer tidligere.* Det handler om bli fortrolige med en rolle, og å forstå hvordan de ulike rolle på banen fungerer i forhold til hverandre.

Spillerne og laget må bli gode på et system, uten at dette skal utviske deres kreativitet. *Det er ikke sånn at 4-3-3 er det beste, det viktigste er å kunne et system. Det er det jeg har tro på, du må være faglig sterk på noe, også må du jobbe med det ... Jeg er knallhard på retningslinjer, og kanskje den som er tøffest på det i hele Eliteserien, men likevel så vil jeg jo også ha kreativitet.* Det handler om å få til både individuell utvikling og å få systemet til å fungere:

Det er ikke sånn at du enten bare trener individuelt eller bare laget. De tingene går i hop ... Da får du den individuelle utvikling samtidig som du får råskap i helheten. Jeg tror du må flette dette her mer sammen, at vi ikke er enten lag eller spillerutviklinger. Det står i formasjon 4-3-3, men vi er ikke knallharde her. Det er mer prinsipp om hvordan spillerne skal løse situasjoner, skape overtallsituasjoner og disse elementene ... Individuelle roller og individuell spillerutvikling inn i lagstanken.

Alle spillerne skal inn i 4-3-3, og alle skal ha en definert rolle i dette systemet (midtstopper, back, indreløper osv.). Alle treninger, alle delmål og alle utviklingsplaner skal rettes mot målet om å bli

maksimalt god til å fylle kravene som stilles til en bestemt rolle i dette systemet.¹⁶ Alle ens ferdigheter skal «tunes inn på» å fylle forventningene til denne rollen på en optimal måte. Målet er at den enkelte spiller skal være best mulig skolert for en plass i A-laget til Odd når den tid kommer. Og dette er ofte en overgang for spillerne som kommer fra ulike breddeklubber: *Når jeg kom til Odd og skolen her, så var jeg en spiller som ikke tenkte så mye på forskjellige situasjoner på banen, men bare spilte mitt spill. Men når jeg kom hit, så ble det satt nøyaktige utviklingsmål om hva jeg burde bli bedre på i forhold til å spille i det systemet.*

Et klart definert system med bestemte roller og rollerelasjoner begrenser antall valgmuligheter, og vil øke tryggheten og forutsigbarheten, og mulighetene for de andre spillerne til å forutsi den enkeltes bevegelser og pasninger. Men ved å begrense valgmulighetene, vil det også være lettere å forsvare seg mot: Man kan foregripe de fleste bevegelser og trekk.

Et resultat av tidlig rollespesialisering, i et definert system, er en standardisering av treningsarbeidet. Ved å ta i bruk all tilgjengelig kunnskap («pensum» og erfaring) kan man detaljstyre og kontrollere treningsprosessen, og utførelsen av den, for den enkelte rolleinnhaver. Spørsmål om hva, hvem, når og hvordan reguleres ved å lage prinsipper for de ulike rollene i ulike faser av fotballspillet. Det er på forhånd bestemt hva som er relevant informasjon, hvem som skal ha den, hvordan den skal behandles, og hvordan den skal sammenstilles og forstås. Treningsoppgaver avgrenses, brytes ned og gjøres til gjenstand for beskrivelse i form av entydige prinsipper og rutiner. Standardiseringen innebærer en slags forhåndskontroll av treningsarbeidet; noe er allerede gjort, og prosedyrene for hvordan ting skal gjøres, er innkodet på forhånd.

Telemarkstrappa har noen relativt tydelige trappetrinn i de unges tilnærming til egen utvikling: Fra G16 til Junior elite (Odd 3) i 4. divisjon, videre til Odd 2 i 2. divisjon, trene med A-lag før eventuell proffkontrakt og spill med Odd i Eliteserien. Når du beveger deg oppover trappa, gir det alltid nye utfordringer og noe å strekke seg etter. Går du ned et trinn, kan de gi deg mestringsfølelse og selvtillit. For at denne læringseffekten skal være optimal, må spillerne få prøve seg både på trening og i kamp.

De to største suksesskriteriene for antall Telemarkinger på A-laget til Odd er en: Vi tar de tidlig inn i A-stallen. Det er klart at når du er 15-16 år, så har du 3 år på deg, før du er 18-19 år, til å trene med de

¹⁶ Bjørnebye (2016, s. 131) snakker om relasjonelle ferdigheter som «evne til å forstå og utnytte egne ferdigheter i samspill med andre». Spilleren forstår sin egen rolle på banen, og forstår medspillernes «styrker, svakheter og roller».

aller beste, til å bli kartlagt, til å jobbe med et veldig svært apparat med spisskompetanser på alle mulige fagområder. I tillegg så får du spille. Jeg tror ikke det er noe dårligere andre steder i Norge til å drive med det vi driver, det tror jeg ikke. Det er masse kompetanse rundt i Norge, men de får ikke spille, også tør ikke A-lagstrenerne å ta de inn i A-stallen når de er 15-16 år fordi de er redde for at nivået går ned. (Fagermo)

Vi ser at ideen er at skolering i posisjon og system, kombinert med spilletid anses som forutsetninger for utvikling. Men plass i A-stallen og spilletid, handler også om klubbens økonomiske handlingsrom. En trang økonomi medfører at Odd ikke har råd til å kjøpe så mange nye spillere utenfra, og dermed er avhengig av å hente opp spillere fra egen juniorgruppe: Både til treninger, til Odd 2 sine kamper og etter hvert til A-stallen: Veien fram til proffkontrakt er dermed realistisk for spillerne som starter på TTG og får plass i junior elite-stallen til Odd:

På en måte så skulle det bare mangle at de får frem telemarkinger når Odd får servert de beste talentene på skolen i samme lokalet. Mens selvfølgelig å bli satset på i A-laget som ung, er jo gull verdt. Det er ikke så mange andre klubber du hadde blitt det ... I en klubb med mer penger så hadde man nok fort blitt byttet ut mye kjappere enn man blir i Odd. Man får nok litt ekstra tålmodighet, men tanke på utvikling og utvikle seg til å bli god.

Økonomi gjør at Odd er avhengig av å løfte noen av de få aktuelle spillerne opp på A-lags nivå. Dette gjør at man må strekke seg langt for at talentene ikke skal falle av: Tilpasse skole, ha aksept for at de av og til går lei, tåle at framgangen går sakte, gi mentale støtte til de som sliter, og til og med la de bo hos trenerne dersom de har hjemlengsel. Ja, man tvinges nærmest til å vise medmenneskelighet om man skal lykkes med noen av ungdommene. Men trang økonomi gjør også at man er forsiktig med å gi de unge spillerne lange kontrakter. Det henvises til flere eksempler på unge spillere som får kortvarige kontrakter, slik at de må bevise at de «endelig» tar nivået før den eventuelt blir forlenget.

Finnes det en Telemarksmodell for spillerutvikling?

Agendaen er rikets tilstand, som går mellom krets, Odd, TTG, TTU ... Det er litt oppsummering, litt om spillere som for eksempel har hatt god utvikling ut i klubber ... Referater fra nasjonale seriekamper, bildet i forhold til det på G14. Temaene kan være hvis noen har vært på ett eller annet for eksempel på nytt kurs, foredrag, innenfor temaer vi kan bli bedre på. Alt innenfor rikets tilstand ... Hvordan er det vi kan utvikle spillerne, og hva er det vi trenger å utvikle oss på. Er det mentalt? Hva er det som mangler, og hva er det vi kan gjøre? Det er det møtene går ut på ... Hvordan er det kretsen kan bli

bedre? Er vi fornøyde med det Odd holder på med? Jobber toppidrett nok med utvikling eller ferdighetsutvikling? Øver de nok med å bruke høyre- og venstrebein?

Sitatet over er et forsøk på å summere opp hva som skjer på de uformelle møtene mellom trenere fra fotballkretsen, Odd og toppidrettsgymnaset. De tre organisasjonene har etablert et samarbeidsforum som møtes annenhver uke. Dette er vel det nærmeste vi kommer en institusjonalisering av Telemarksmodellen, og her diskuteres altså spillere, spillerutvikling, trening og samarbeid.

Telemarksmodellen er først og fremst dette uformelle samarbeidet, men den er også delte stillinger, enighet om spillesystem og sentrale prinsipper og samarbeid om ansettelse. *Det har vært kombinerte stillinger. I større og mindre grad gjennom de årene her så har det variert litt ... Så vi har 10 prosent på juniortrenere ... Han er jo ansatt i Odd, men også hos oss, men har Odd sin filosofi med seg inn i arbeidet, med godkjenning. Det ikke noe ulikt, det blir gjort veldig likt.*

Det er naturlig nok Odd som ansetter den som er ansvarlig trener for junior elite gruppa, men det skjer i tett dialog med TTG: *Vi har en påvirkning på den ansettelsen. Vi er med i den prosessen og på den ansettelsen av juniortrenere. Men vi bestemmer ikke hvem som ansettes, det er det Odd som gjør, sånn totalt sett.*

Samarbeidet mellom fotballkretsen, TTG og Odd er med andre ord temmelig omfattende. Det som får dette samarbeidet til å henge sammen er omfattende kontakt og erfaringsutveksling mellom de om lag ti trenerne og lederne i de tre¹⁷ organisasjonene. De snakker tilsynelatende ofte og mye sammen og de har ofte roller i flere av disse organisasjonene. Telemarksmodellen er slik sett en måte å organisere arbeidet med talentutvikling i en region, hvor tre aktører har blitt enige om en arbeidsdeling og en samarbeidsform. Dette er ikke en statisk enhet, men et uformelt samarbeid som endrer seg hele tiden. Den største styrken i regionens talentutviklingsarbeid finner vi i tettheten i samarbeidet. Erfaringsdelingen over tid, og nærheten både geografisk og faglig, gjør at det blir en felles modell mellom alle aktørene som er samlokalisert på Skagerak arena.

Igjen ser vi noen tydelige forskjeller mellom Telemarksmodellen og Stabæks akademimodell. I Stabæk er man eksplisitt skeptiske til kretssystemet, og mener at fotballkretsen har begrenset

¹⁷ De siste par-tre årene har naturlig nok også TTU fått en mer sentral rolle i «synkroniseringen» og samarbeidet, så i praksis er i dag det fire virksomheter som er (integrert i) modellen, lokalisert på Skagerak arena.

kompetanse til å utvikle spillere. En av trenerne på G16 laget til Stabæk sier det slik: «Kretssystemet er sånn at vi helst ikke vil være involvert i det. Så det har jo vært slik i mange år hvor vi har sagt at vi ikke vil ha våre spillere i kretssystemet i det hele tatt. Helst ha de utenfor. Fordi vi mener at det som blir gjort der ikke er så bra.» (Haukli 2016, 46).

De tre partene i Telemarkmodellen har hvert sitt mandat og hver sin oppdragsgiver. Dette kan legge visse føringer og begrensninger på samarbeidet. Fotballkretsen skal tilby utviklingstiltak for alle fotballklubbene i Telemark, og har sitt mandat fra NFF. Dette innebærer at kretsen bl.a. er forpliktet til å implementere den såkalte landslagsskolen i sitt utviklingsarbeid. TTG må levere i forhold til budsjett og pedagogiske og faglige rammeplaner. Dette gir klare føringer for antall skoletimer i uka etc. Odd har selvfølgelig et styre som setter rammene for klubben, og et budsjett som begrenser handlingsmulighetene. De tre organisasjonene har dels overlappende og dels motstridende målsetninger. Og dette kommer til uttrykk i visse kjøregler, eller normer, som styrer Telemark-samarbeidet. En av disse normene er at man ikke må ødelegge for hverandre ved å overta sentrale oppgaver. Dersom Odd hadde tatt over alle de talentfulle spillerne fra de var 14 år; gitt de skoletilbud og fotballtilbud på Odd-stadion, så ville kretsen mistet sin rolle som talentutvikler på guttesiden. I hvert fall måtte kretsen da konsentrert seg om de yngste og om bredden.

Den skisserte talentutviklingsmodellen gir et godt treningstilbud for relativt få fotballspillere i Telemark i aldersgruppen 12-19 år, men modellen gir ingen direkte gevinster for det store flertallet av spillere og trenere i fylket. Modellen gir et godt tilbud til noen få, et tilbud de ellers antakelig ikke ville fått, uten det tette samarbeidet. Så for hvert årskull vil mellom 15-20 tas opp på TTG (hvor de aller fleste er fra Telemark), og av disse vil sju til åtte få plass i Odds junior elite-tropp. Det betyr at fra første soneuttak som 12-åringer, der man i kretsen starter opp med i overkant av 75 motiverte og ambisiøse spillere, er det fire år senere bare en drøy håndfull som sannsynligvis stadig kan ha en reell ambisjon om å leve ut proffdrømmen. Hva med de 70 andre, og hva med de fotballspillerne som aldri var en av de 75?

4. Er Telemarksmodellen bærekraftig?

Han var en mann for Mjøndalen, som jobbet på NTG-Lyn (Oslo), som fikk da en sånn minibuss av Lyn, så tok han med talentene fra hele Buskerud og kjørte de på skolen. Også trente de der og havnet i Lyn da. Det første jeg gjorde var at jeg ansatte han («NTG-mannen») som spillerutvikler i Strømsgodset for å stoppe den trafikken inn, så der ligger noe av bakgrunnen for Telemarksmodellen.

Introduksjon

Sitatet over er fra Dag-Eilev Fagermo, og henviser til hans erfaring, som nytilsatt Strømsgodset-trener i 2006, om at manglende tilbud om spillerutvikling i eget fylke fører til at de største talentene forsvinner ut av fylket og til andre klubber. Med Telemarksmodellen på plass, og med Odd i eliteserien, hadde man i første omgang stanset et viktig incitament for spillerflukt fra Telemark.

Men det er ikke sikkert at alle farer er ryddet av veien. I dette kapitlet diskuterer vi i hovedsak to potensielt fremtidige utfordringer for Telemarksmodellen; akademiklassifisering og kvaliteten på spillerutvikling i breddeklubbene. Akademiklassifisering handler om at toppklubbene i Norge vil økonomisk premieres av interesseorganisasjonen Norsk Toppfotball (NTF) dersom de har gode ordninger og modeller for spillerutvikling. Og vi spør om denne ordningen «tvinger» Odd til å endre hvordan de jobber med barne- og ungdomsfotballen. Telemarksmodellen forutsetter jo at breddeklubbene og fotballkretsen har hovedansvaret for spillerutviklingen til spillerne er 16 år. Vi spør hvordan man skal kontrollere at kvaliteten i dette arbeidet er tilstrekkelig god. Og hva skjer dersom arbeidet i breddeklubbene er for dårlig? Blir det da nødvendig for Odd å ta enda sterkere kontroll over talentutviklingsarbeidet fra tidligere alder?

I diskusjonen om talentutvikling er det viktig å ha et bærekraft-perspektiv. Spørsmålet er om det går an å utvikle en modell for spillerutvikling som er bærekraftig for individ (spiller) og samfunn (klubb) i et langsiktig perspektiv. Er det mulig å drive talentutvikling til toppfotball a) uten å bryte opp de unges sosiale miljø, b) uten å svekke de unges idretts glede, c) uten å produsere tidlig frafall, d) uten å svekke de unges muligheter utenfor idretten, e) på en måte som utvikler hele mennesket, f) på en måte som både styrker bredde- og toppklubber, og g) på en måte som gir plass for både amatører og profesjonelle, lek og lærd?

Det sentrale omdreiningspunktet i denne sammenheng er om det er mulig å utvikle en modell for spillerutvikling som styrker både bredde- og toppklubber. Og gitt dette målet, hvordan må

samarbeidet mellom de ulike partene – NFF og fotballkretsene, TTG og andre videregående skoler, TTU og andre ungdomsskoler, Odd og breddeklubber – organiseres i framtida?

Toppfotballens akademiklassifisering

Akademiklassifiseringen gjør jo at vi blir en toppklubb fra lavt aldersnivå og helt opp. Den 16-års grensen blir flytta lengre ned, også videre. Vi kommer til å sitte med alle talentene tidlig og sånn. Jeg er som sagt bekymret for det, men jeg tror ikke at resten av klubben er så bekymret for det. Og det er nok ganske mange i klubben som ikke har nok kompetanse på det, eller noe erfaring fra den tiden på 90-tallet, for da var Odd en klubb som kjøpte og solgte, som alle andre klubber er. Og det var lite Telemarkinger i A-stallen til Odd. (Daværende Odd-trener Dag-Eilev Fagermo)

I desember 2017 leverte Norsk Toppfotball (NTF) den første statusrapporten om toppklubbens arbeid med spillerutvikling, akademiklassifiseringsrapporten. Den viste statusen på utviklingsarbeidet i norske toppklubber – basert på ti dyktighetsområder og 143 underliggende kriterier,¹⁸ alle vektet i forhold til viktighet, som i sum gir en poengsum (165 totalt) for hver enkelt klubb og utkrystalliseres i et visst antall stjerner, mellom en til fem (Norsk Toppfotball 2017, s. 16). Ingen klubber oppnådde fem stjerner, men seks klubber fikk fire stjerner (Bodø Glimt, Brann, Rosenborg, Stabæk, Start, Vålerenga).

Bakgrunnen for arbeidet var en erkjennelse av at norsk fotball generelt, og toppklubbene spesielt, var akterutseilt når det gjaldt spillerutvikling. Resultatene både for landslag og klubblag hadde vært synkende siden 2000-tallet. I tillegg ble det produsert få norske spillere som var gode nok for de store ligaene. Dette dannet utgangspunkt for at NTF, med Toppfottballsenteret (nå NTF-sport) som faglig ansvarlige, bestemte seg for å bruke 300 millioner – av de 2,4 milliardene som lå i den seksårige medieavtalen med Discovery – til spillerutviklingsarbeid i norske toppklubber.

Siden den første rapporten har kvalitetskriteriene blitt strammere ytterligere for å heve kvaliteten på utviklingsarbeidet. Det har blitt innført et såkalt terskelområde til, på produktivitet (klubb utviklede spillere), og antall underliggende kriterier har økt til 195. Rapporten basert på det nye kriteriestettet kom i september 2019 og kåret Vålerenga, som den eneste klubben med fem stjerner, til

¹⁸ De ti kriteriene er forankring (styret, ledelse og ansatte), spillerlogistikk, planverk, kompetanse, treningsprosessen, kampplattform, skole/fotball, samarbeidsmodeller, produktivitet, økonomi/ fasiliteter. De beste utviklingsklubbene har tydelige mål for hva akademiet skal levere inn i klubbens hovedmål, og utvikling av spillere blir sett på som en del av klubbens forretningsmodell.

utviklingsvinner. Bodø Glimt, Molde, Odd, Stabæk, Tromsø og Viking oppnådde alle fire stjerner. Samlet sett viser rapporten at arbeidet med toppspillerutviklingen i norsk fotball går riktig veg, eller som NTFs adm. dir. Leif Øverland og sportssjef Erik Soler skriver i rapportens forord, at de er helt trygge på at profesjonaliseringen i spillerutviklingsarbeidet vil gi norsk fotball et betydelig løft i årene fremover, før de avslutter med at «the sky is the limit». (Norsk Toppfotball 2019, s. 2)

Telemarksmodellens møte med akademiklassifiseringen

Odd scorer høyt i begge klassifiseringsrapportene. En hovedgrunn til dette er klubbens høye produktivitetstall på antall klubbutviklede spillere. Dette er spillere som har vært i klubben minimum tre hele kamper i alderen 12-21 år. Basert på akkumulerte spilte minutter siste tre hele sesonger, som vektet basert på hvilket nivå det spilles på (A-landslag, Champions League og/eller i de fem beste ligaene i verden teller mest), regnes det ut spilletidspoeng for hver enkelt klubbutviklet spiller til og med det året spilleren fyller 24 år. I 2017-rapporten toppet Odd denne listen foran Stabæk og Rosenborg. Telemarkingene var den klubben som hadde flest spilletidspoeng for egen klubb, mens man scoret lavere på representasjon landslag (fem klubber var bedre) og hadde seks klubber foran seg på listen over spilletid, etter overgang, for andre klubber på øverste nivå nasjonalt eller internasjonalt.

I den siste rapporten har Stabæk og Tromsø passert Odd i antall spilletidspoeng. Tallene viser at flere norske eliteserierklubber lar klubbutviklede spillere få mer spilletid. Det kan indikere at det jobbes bedre i flere utviklingsavdelinger i norsk toppfotball, eller at akademiklassifiseringen bare har skjerpet klubbens bevissthet om å la flere av disse spillerne få slippe til. Tallene viser også at andre klubber tar igjen og passerer Odd på spilletid for klubbutviklede spillere. Sesongen 2019 er ikke medregnet i den siste rapporten, men på side 44 sammenlignes tall fra de tre siste treårsperiodene, hvor den siste kolonnen viser tall til og med september 2019, og det synliggjør en markant dropp for Odd i antall spilltidspoeng.¹⁹

¹⁹ Sesongene 2016-2018 når klubben en topp på 2811 poeng, mens 2017 til september 2019 scorer Odd 1841 poeng. Mao. en nedgang på 970 poeng. I hovedsak skyldes nedgangen at klubbutviklede spillere med mye spilletid, eks. Fredrik Oldrup Jensen og Elbasan Rashani (begge født i 1993), passerer 24 år og dermed får ikke Odd poeng for dem i sesongene 2018 og 2019. Rafik Zekhnini, som spilte fast i 2016 og frem til han ble solgt til Fiorentina sommeren 2017, spilte lite i sine to første sesongene som utenlandsproff, noe som da også slår negativt ut for Odd i denne sammenheng.

Odds arbeid med klubbutviklede spillere, i tråd med «Telemarksmodellen», ligger implisitt i klubbens visjon om stolte telemarkinger,²⁰ en modell for - og en modell med telemarkinger. Når toppklubbenes akademiklassifisering ble rullet ut i 2017 var flere klubber, deriblant Odd, bekymret for hvordan dette vil slå ut for deres egne «modeller». Odd-direktør Einar Håndlykken uttalte til fotballtidsskriftet Josimar: «Man har valgt en tilnærming der de som kjører klassisk akademi får høyest score. ... Vi har ikke noe akademi. Vi har Telemarksmodellen ... Vi jobber bredere enn et tradisjonelt akademi.» (Johnsen 2017, s. 73). Dette ble imøtegått av faglig leder for NTF Sport, Espen Olavsén, som sier samme sted at Odd kommer ikke dårligere ut av det, fordi akademiklassifiseringen måler ikke klubbene på modellnivå, men prøver å ta hensyn til at Odds modell skal være like tellende som for eksempel kvaliteten (eller innholdet som det da sannsynligvis menes) i Stabæks modell.

Nesten tre år senere så tyder det på at klassifiseringssystemet tar høyde for forskjeller mellom klubbene. Odds utviklingsleder, Morten Rønningen, sier at *særegenheten og modellen vår har ikke tapt noe på Akademiklassifiseringen. Og skal vi tape på det, så skal vi tape på det også, men fram til nå kan jeg ikke se at det har vært en begrensing. Klassifiseringen har ført til at vi må jobbe litt mer strukturert, føre ned ting på papir.* Det bekreftes av Rune Skarsfjord i NTF-sport, som tydeliggjør at kriteriesettet ikke er laget for at alle klubbene skal bli like: *Noen klubber tikker av på noen områder, mens andre klubber tikker av på andre kriterier. Så det er ikke slik at alle kriteriene passer alle klubber eller nærmiljø. Men det er mer sann at alle de ti områdene har en del kriterier som kan kjennetegne hvordan de gode akademiene drives.*

Skarsfjord som har fulgt hele akademiklassifiseringsprosessen med Odd, sier at det har vært en markant endring i klubben fra at *Einar slaktet hele klassifiseringen i Josimar* til at Odd nå *driver et profesjonelt utviklingsarbeid, med et tett og godt samarbeid med skole, krets og samarbeidsklubber.* Han peker på at i klubben 2016 ikke hadde planverk, og at *... hvis Fagermo og Morten hadde dratt fra klubben da, så ville det på sport blitt et svært hull.* Men at Odd som klubb nå tar utviklingsarbeidet på alvor og har fått på plass dokumenter og styringsverktøy.

En av Odds trenere i utviklingsavdelingen bekrefter denne utviklingen, og sier at arbeidet med akademiklassifiseringen har gitt bedre systematikk og at han tror at *... de som har vært kontinuitetsbærerne i klubben opplever at det har vært sunt, at de måtte vri hodene, å våge ting ...*

²⁰ For Odd har det som hovedregel startet 5-7 telemarkinger i hver eliteseriekamp de siste sesongene.

Hele prosessen med klassifiseringen har vært med på å bevisstgjøre mye mer. Hvordan man får mest mulig ut av hver eneste fotballøkt. Og det med læring er naturlig nok en sentral faktor i akademiklassifiseringen.

I den siste akademiklassifiseringsrapporten (s. 17) tilkjennegis norsk skole, som en av flere referansemiljøer utenfor fotballen, som en viktig inspirasjonskilde for klassifiseringsarbeidet i norsk toppfotball, og det er ikke til å unnslå at den sterke modelltenkningen i NTF-arbeidet gir visse assosiasjoner til de senere årenes norske skolepolitikk. En dreining som fra flere hold har blitt kritisert for å være nettopp modellbasert, evidensstyrt, systemorientert og kontrollerende og som i for liten grad klarer å ta hensyn til menneskene som skal leve, lære og virke i denne modellen (se eksempelvis Malkenes 2018). Der norsk skole har jaktet på gode resultater i PISA-undersøkelser og nasjonale prøver, skal norske toppklubber jakte på (klassifiserings)stjerner og bli talentfabrikker. Det ligger en viss fare, som påpekes av spesielt Malkenes (2018), at en sånn målbarhetsideologi gjør noe med hvordan en ser verdien av henholdsvis elever (i vår sammenheng fotballspillere), som produkter²¹ som skal gi kortsiktig eller langsiktig avkastning for skolen (eller klubben). En ansatt i NFF formulerer det på denne måten:

Det blir sånn skoletilnærming til det å utvikle fotballspiller. Liksom begynne på skole her, nå skal du lære det og det, du skal være her i ti år, og kanskje er det en av dere 20 som blir gode. Jeg tror det gjør noe med ... For det første, så vil de fleste på et eller annet tidspunkt slutte, og ikke hatt det noe ålreit fordi de mislykkes i den skolen de startet på. Og så gjør det noe med hva slags spillere vi utvikler, tror jeg. Det er noe med den robustheten og selvstendigheten som jeg er redd forsvinner da. For nå blir det bare inn i akademi, og der får du alt lagt oppi henda. Du lærer sikkert masse, men jeg er usikker på om vi får frem de råe spillerne som kommer fra grisgrendte strøk, som kanskje har måttet kjempe litt og ikke fått alt gratis. Jeg er litt redd for at det blir for likt, det blir sånn akademispiller som er brukbar på alt, men som ikke har råskap, verken i hodet eller i forhold til ferdigheter.

Kampen om ansvaret for (topp)spillerutviklingen

Et kritisk perspektiv mot akademiklassifiseringen har vært uttalt fra forbundet sentralt også tidligere. Allerede sommeren 2017, skrev Dan Eggen, som var seksjonsleder for topp trenerutdanning i NFF

²¹ Og det er ikke til å unnslå at begrepet «produkt» befester seg stadig sterkere i den norske fotballterminologien. På sist Fotballting, i mars 2020, var det ikke lenger bare toppfotballen som var et produkt, men flere ganger ble benevnelsen nyttet om norsk fjerde divisjon, i debatten om serieinndelingen på det nivået. Det vil si at i hvert fall enkelte ser også breddefotballen som et produkt, og det betyr vel at den sees på noe som kan selges?

frem til april 2020,²² en fagartikkel på fotball.no, der han fremhevet kretsmodellen som det store norske fortrinnet. Han hevdet at akademiklassifiseringen utfordret kretsenes arbeid med spillerutviklingen i alderen 12-16 år ved at det vil kunne føre til en tankegang i klubbmiljøene om at hvis du skal bli god, så må du tidligst mulig til toppklubb eller i hvert fall være i tett forbindelse med toppklubbenes akademier (Eggen 2017).

Eggen trakk her frem to områder i klassifiseringens kriteriesett, «samarbeidsmodeller» og «kampplattform», som potensielt «... gir incentiver til å undergrave kretsenes funksjon og ansvar. Konsekvensen av disse to kriteriene vil således være at det kun er i toppklubb at god spillerutvikling finner sted for spillere helt ned til 10-11 års alder (10-11 år fordi det antakelig trengs ett eller to års forberedelse for at toppklubbene skal kunne stille med slagkraftige 12-års lag til innbyrdes møter).»

Frykten blant flere ansatte i NFF er at toppklubbene vil overta talentutviklingsarbeidet. Det henvises til at enkelte toppklubber vil hente spillere tidlig og kontrollere hele utviklingsarbeidet fra a til å. De har ikke tillit til at fotballkretsen og breddeklubbene gjør god nok jobb, og de vil sikre seg de meste lovende spillerne i ung alder. En sier det slik i et intervju med oss:

Toppklubber snakker nå om akademiklassifiseringen, at ting har endret seg, vi trenger ikke kretsen, vi skal lage spillere selv. Da tenker jeg at hvis vi på en måte skal si at det er greit den holdninga de har der, så er den unike norske spillerutviklingsmodellen død i løpet av 4-5 år. For da sprer det seg, og det vil bli flere toppklubber som gjør det samme, de trekker seg ut.

Han tegner et utviklingsbilde som minner om den såkalte Stabæk-modellen. Et bilde hvor toppklubbene har ansatt egne speidere som fanger inn de største talentene, som tas inn til utviklingsakademiene i klubbene fra 10-12 års alderen, for så å koples til et skoleløp som gjør det mulig med en omfattende fotballsatsing fra spillerne begynner på ungdomsskolen. Og i denne modellen er fotballkretsens rolle som spillerutvikler radert bort: *Og så ender vi opp med å være som alle andre. Det er toppklubber, der skal de beste være og der skjer utviklinga, og så er det breddegreier ved siden av, og kretsen kan ha noen tiltak for de som ikke er i toppklubb. Da blir vi som alle andre, og det er min skrekk.* (Ansatt NFF).

²² Dan Eggen meddelte i desember 2019 at han fratrer sin stilling som seksjonsleder for topp trenerutdanningen i NFF fra 31. mars 2020. <https://www.fotballtreneren.no/nyheter/dan-eggen-slutter-i-nff>

Dan Eggen er inne på samme tematikk i sin avskjedshilsen (som en følge av fratredelsen som seksjonsleder i NFF) til norske trenere i bladet *Fotballtreneren* (Eggen 2020). Han viser til et tiltagende press på å bryte med det viktigste premisset som den norske idrettsmodellen er tuftet på: «At de beste kommer fra her og der, og at norske barn er avhengige av et godt nærmiljø for etter hvert å kunne lykkes med sine målsettinger.» Teddy Moen, daglig leder i Norsk Fotballtrenerforening, skriver i en kommentar til saken at det står respekt av at Eggen nå fratrer sin stilling av fagpolitiske årsaker.²³

Hvor kraftige diskusjoner det er internt i NFFs kontorer omkring disse sakene, vites ikke, men at de er der, er det ingen tvil om, noe som også våre respondenter har pekt på.²⁴ Og Eggens avskjedsord synliggjør en helt sentral problemstilling for norsk fotball i årene fremover: I hvor stor grad endres «vår fotball», slik vi kjenner den, som en følge av de tiltakene som gjøres for norsk toppfotball, og som nok har vært helt essensielle for å øke norsk fotballs «konkurranseskraft» internasjonalt (for å holde seg i det markedsliberalistiske språklandskapet som helst blir benyttet i toppfotballen)? Og videre hvilke konsekvenser får disse endringene for organiseringen av norsk fotball i fremtiden, og ikke minst forholdet mellom topp- og bredde.²⁵ Man vet at eksempelvis økende spesialisering er en naturlig konsekvens av profesjonaliseringsprosesser, også i idretten (se blant annet Augestad, Bergsgard og Hansen 2006, Augestad og Bergsgard 2007).

I akademiklassifiseringen heter det blant annet at toppklubbene skal bruke ressurser på å følge opp spillere i breddeklubber. Og igjen ser vi at faren da er at toppklubbene overtar kretsenes arbeidsoppgaver. En NFF-ansatt uttaler:

Det er jo helt meningsløst, for forbundet har folk ansatt i kretsene. I Telemark er det Svartangen, og han er der ute og fanger opp spillere og følger opp spillere i klubber. Ikke ukentlig, men han prater

²³ Skepsisen mot tidlig spesialisering, topping av lag, overgang til toppklubbs akademi, profesjonelle trenere og mer målrettet fotballtrening har også tidligere vært uttrykt i Trenerforeningen sitt medlemsblad, se for eksempel *Fotballtreneren* nr. 2, 2018, s.20-23. Her kommer blant annet Esten O. Sæther (2018) og Teddy Moen (2018) med sine bekymringer om «presset mot de norske verdiene i barnefotballen» (allsidighet, kameratskap i nærmiljøet, leken, den uorganiserte aktiviteten, dugnadstrenerne og oppslutning om den lokale breddeklubben).

²⁴ Spiller- og trenerutviklingsarbeidet i NFF sentralt er nå delt inn i en utviklingsavdeling og en eliteavdeling, som blant annet innebærer at Landslagsskolen også er delt i to avdelinger. Utviklingsavdelingen har ansvar for kretsenes spiller- og trenerutviklingsarbeid og de aldersbestemte landslagene for 15-åringene, mens eliteavdelingen har ansvar for de aldersbestemte landslagene fra 16 år og seniorlandslagene.

²⁵ Den kjente argentinske fotballtreneren Marcelo Bielsa anser løkka som en bedre læringsarena enn moderne akademier. Han mener akademiene er så godt organisert at de ikke gir rom for individuell improvisasjon. (Haugstad 2019, s. 36).

med trenere og sånne ting. Og da kommer Svartangen tilbake til Odd, en gang i uka, og snakker med Odd og kan rapportere om de ulike spillerne. Så Odd har kontroll på disse, uten at det er de som gjør det, men de har kretsen som gjør det. Så kan de kvittere ut det i akademiklassefiseringen. Ja vi følger opp, fordi vi har samarbeid med krets. Det er jo vinn-vinn situasjon.

Tendensen er at flere av toppklubbene presser på for tidligere selektering, og at dette indirekte støttes av NTFs klassifiseringskriterier. *Det som skjer nå da, som vi ser, er at en del toppklubber likevel tar seg til rette og begynner å lage litt sånn ... starter nesten med sånn type; henter inn spillere fra ulike klubber, sånn der «akademi-fotballskole» og sånne ting i 11-års alderen. Så det er egentlig i gang allerede i forhold til den selekteringen.* Flere klubber sier «tidligere, tidligere, tidligere». Og kretsene føler seg presset til å starte kartleggingsarbeidet fra spillerne er 10-11 år.

Akademiklassifiseringen forrykker med andre ord noe av balansen mellom fotballkretsen og toppklubbene, gjennom å endre toppklubbenes incitament for å drive spillerutvikling. Nå får klubbene klassifiseringspoeng, stjerner og dermed også økonomiske incitamenter for godt utviklingsarbeid, samtidig som det gir prestisje til klubbene og til trenerne i utviklingsavdelingene. En i NFF sier det slik:

Jeg tror ikke det er pengene, men en sånn prestisjegrøie som er dratt i land av akademiklassefiseringen, de blir benchmarka, de får stjerner, og så ansettes det utviklingssjefer og flere og flere fra utlandet som ikke skjønner den norske modellen. Er du ansatt som utviklingssjef blir du bare målt på en ting og det er hvordan du gjør det i akademiklassefiseringen. Og den gir en retning. Også er det mye unge trenere, ambisiøse trenere og det er en skremmende ung trenerstab i norsk toppfotball, altså når det gjelder på utviklingssiden.

Hva med Odd i dette bildet? Det er tydelig at sentrale aktører i Odd ønsker å videreføre det tette samarbeidet mellom klubben og kretsen. I Telemark har samarbeidet mellom toppklubb og fotballkretsen blitt sett på som gjensidig forsterkende for begge parter, både på grunn av at kretslagene på guttesiden har benyttet seg av Odd-trenernes kompetanse og at Odd da tidlig får god oversikt og god oppfølging på de antatt mest lovende talentene i hele kretsen, samt at toppklubben Odd da stoler på at kretsapparatets egne ressurser er hensiktsmessig for både sine egne spillere i kretslagene og fremtidige Odd-spillere. Men i det øyeblikket spillerne på kretslagene har for dårlig treningshverdag i egen klubb, vil Telemarksmodellen stå i fare. For også Odd vil være opptatt av produktivitetspoeng

og klassifiseringsstjerner, og også Odd har en ambisiøs utviklingsavdeling og –trenere som er opptatt av å kunne vise gode resultater.

Akademiklassifiseringen markerer et profesjonaliseringsløft for toppklubbene, og vil i utgangspunktet medføre større avstand mellom toppklubb og breddeklubbens kompetanse på spillerutviklingsarbeid. Dette medfører naturlig et større press på at de som blir ansett som de mest lovende talentene vil ønske å tidligere trekke dit de finner det beste miljøet. Men det forutsetter at det finnes et slikt miljø. Akademiklassifiseringen premierer egenproduserte klubbspillere i form av poeng og slik sett også klassifiseringsstjerner, som videre gir økte økonomiske ressurser til klubben fra Norsk toppfotball. Det er i seg selv et incentiv for å i alle fall ikke henge etter de andre toppklubbene på det arbeidet som gjøres i ungdomsfotballen. Så om man er tro til sin (Telemarks)modell, må man legge til rette for at andre kan gjøre det arbeidet like godt som man kan selv.

Både NFFs og NTFs informanter skryter av Odds samarbeid med kretsapparatet og med breddeklubbene, og at det trekkes frem som en nærmest optimal måte å få samspillet mellom toppklubb og krets til å fungere på. En årsak til at man ikke ser en lignende samarbeidstendens mellom krets og toppklubb i andre fylker er at Odd er uten konkurranse som toppklubb i fylket (enn så lenge - regionsreformen gjør noe med fylkesinndelingen i hvert fall ...). Det er ikke bare NFF og NTF som fremhever Odds modell for samarbeid, også flere av breddeklubbene i Telemark anser det naturlig nok som positivt at Odds påvirkning i kretssystemet medfører at flere spillere får god påvirkning uten å måtte gå tidlig til toppklubb. Men samtidig er det stemmer som reiser noen bekymringer på vegne av fotballen generelt i Telemark.

En modell for hele Telemark?

Jeg synes det er en farlig tendens den sentraliseringen rundt Odd nå, og jeg er veldig uenig i det. Så sier jeg ikke at jeg har rett, fotballen utvikler seg den, men det er liksom sånn at nå skal alt til Odd. Vi sitter med topp kompetanse på trenere på guttesiden gjennom akademiklassifiseringen, så da tar vi alt av talenter. Vi er en ganske stor breddeklubb etter hvert. Da blir jeg redd for at det ikke gror frem talenter andre steder, fordi at det vi er, det er et fluepapir. Vi er et fluepapir, ikke sant. Odd driver snart med alt. Bredde og topp og damer og herre, skjønner du? Jeg er bekymret for det. Jeg vil at Odd skal være en mye mindre klubb, og at Telemarksmodellen på en måte skal virke i flere miljøer enn Odd. (Dag-Eilev Fagermo).

Fremtiden for Telemarksmodellen må knyttes til en diskusjon om breddeklubbens rolle. Modellens fremste premiss er at spillerne skal være i breddeklubb «så lenge det er hensiktsmessig». Det innebærer at spillerutviklingen primært skal skje i breddeklubbene frem til spillerne er 15/16 år. Dette resonnetet har igjen som premiss at det er et «godt nok» treningstilbud i de lokale klubbene rundt om i Telemark. Men alle som kjenner fotball-Norge og fotball-Telemark vet at det er til dels store forskjeller mellom de ulike breddeklubbene. Klubbene varierer både med antall spillere på hvert årskull, kvaliteten på trenerne, omfanget av treningstilbudet, fasiliteter og baneanlegg, foreldreengasjement osv. I sum innebærer dette at unge fotballspillerne i Telemark møter svært ulike forventninger, impulser og krav i de formative barne- og ungdomsårene.

Utfordringer for modellen i kretslagsalder

En mangeårig trener fra en breddeklubb i Telemark sier «bildet er slik» at det for hvert årskull bare er noen få klubber som driver bra, og at de barna som er så heldig å tilhøre denne spillergruppa får en mye raskere teknisk og taktisk fotballutvikling enn de som spiller for såkalt «useriøse klubber». Noen klubber har «plutselig et årskull som er super seriøse», med flere dyktige og ivrige foreldretrenere og med mange aktive foreldre i ulike støttefunksjoner. Men så kan det gå fem år til neste gang denne klubben er å regne med. Noen få klubber driver seriøst over tid, og har «en rød tråd» i satsingen på barne- ungdomsfotballen. Dette er klubber med dyktige trenere, et godt støtteapparat og en sportsplan de forplikter seg på.

Både hvilket år man er født og hvilke klubb man tilhører bestemmer med andre ord hva slags tilbud de unge møter. For å bøte på denne uforutsigbarheten i fotballtilbudet og for å løfte kvaliteten og profesjonalitet i fotball-klubbene innførte NFF i 2014 kvalitetsklubb-konseptet. Kvalitetsklubb har som mål at klubbene skal få tydeligere strukturer og med det også bedre styring. For å bli kvalitetsklubb settes det blant annet krav til at klubben skal ha en godkjent sportsplan og krav til trenerkompetanse i barne- og ungdomsfotballen.

I en evaluering av kvalitetsklubb-konseptet peker Smeland og Seippel (2015) på at det er stor avstand mellom sportsplan og klubbens aktivitet (s. 70). Klubbene peker også på at dette med trenerkompetanse er vanskelig å få oversikt over, vanskelig å realisere og at det er vanskelig å få frivillig til å stille opp på kurser etc. med sikte på kompetanseheving. Dette bildet bekreftes av våre informanter. En erfaren fotballtrener og fotballkrets-mann sier til oss at det er et betydelig gap mellom det som er skrevet at klubbene skal gjøre og hva som faktisk skjer.

Jeg har lest ganske mange sportsplaner ... men godt gjort er bedre enn godt skrevet. Altså alle sier at vi skal ta hensyn til enkeltspilleren, men hva gjør de egentlig? Kanskje de går opp og får trene en gang i uka på ett høyere nivå, men det er det hele. Det blir ikke tilrettelagt for at de kan trene seks ganger i uken.

Dagens situasjon er at de med antatt størst potensial får felles påvirkning fra krets/toppklubb, de får på et vis «dobbel opp». NFF Telemark får disponere trenerressurser som Odd betaler lønna til, som selvsagt er en styrke for de guttene som har kommet lengst. Og selv om de ikke tilhører Odd ennå, kan de hospitere i trening med Odd fra 13-års alder og i kamper og turneringer gjennom de nasjonale kampplattformene. En av våre informanter tilknyttet en større breddeklubb i Telemark stiller spørsmålet om fotballkretsens rolle – som gjennom landslagsskole-konseptet har blitt mer spisset mot de beste – i for stor grad sentraliseres inn mot samarbeidet med Odd:

... så mener jeg det at dreininga som har ført til at fotballkretsens rolle, hvor man har spisset mye, drevet mye av den spissa aktiviteten selv i samarbeid med Odd, bør dreies litt tilbake til breddeklubbene. Være med å bidra til flere gode utviklingsmiljøer der ute. Om ikke i alle miljøene, så i hvert fall i noen utvalgte miljøer i starten for å påvirke både klubb og enkeltspillere i breddeklubb.

I arbeidet med dette kvalifiseringsprosjektet har en antagelse om at breddeklubber delvis overlater ansvaret for spillerutviklingen for de beste til krets og toppklubb vokst seg gradvis sterkere. Overnevnte sitat tar tak i en slik bekymring, eller sagt på en annen måte, viser til et mulig tiltak for å løfte tilbake ansvaret hos breddeklubbene. I hvilken grad det er fraskrivelse av ansvaret man har for spillerutviklingen i egen klubb eller om det er en overlattelse av dette ansvaret til Odd er vanskelig å svare eksakt på. Uavhengig av det ene eller det andre, er det nærliggende at det blir en fortetting av talenter rundt det fremste kompetansemiljøet i en region, men med det vokser det også frem noen utfordringer.

Med økende profesjonalisering følger ansettelser av kompetente mennesker, som har tid og ressurser for å løfte utviklingsarbeidet. I seg selv veldig bra for norsk fotball, men en mulig konsekvens er at breddeklubbene og deres trenere og ledere opplever en stadig større avstand mellom sin egen virksomhet og et profesjonelt kompetansemiljø på Skagerak. En slik holdning bekreftes av en kretsansatt som i forbindelse med besøk i en breddeklubb får høre at «vi er bare en breddeklubb», og da stiller seg selv spørsmålet: *Ja, men hva betyr det? Er bredde et alibi for å være dårlig?*

En forutsetning for at Odd kan la spillerne være i sine moderklubber til det året de fyller 16 er at samarbeid med fotballkretsen angående identifisering av talenter er tett, samtidig som at man er sikker på at påvirkningen på kretstreninger er av høy nok kvalitet. Dette sikres som kjent av at Odds ansatte trenere også er aktive i kretsregsregi, i tillegg til at de samme trenerne er lærere ved TTU, der flere av kretsspillerne er elever. En av informantene fra en breddeklubb sier at

... det er klart at Odd har nytte av at fotballkretsen er med på å legge til rette og identifisere talentene så tidlig som mulig. Det er det ikke noen tvil om, men samtidig så er det faresignal at man skal identifisere. Det er vel og bra i seg selv at man skal identifisere i alderen 11,12 og 13 år og påvirke dem deretter, men vi har jo mange flere spillere som skal påvirkes og utvikles i klubb. Vi burde kanskje heller lagt aktiviteten mer ut mot de enkelte treningsmiljøene ute i klubbene.

Utfordringer for modellen i junior/senioralder

Telemarksmodellen har vel begynt å ta mer form nå enn hva den har gjort tidligere, men enda er den vel finere og flottere for Odd og for kretsen, enn hva den er i praksis. Men modellen fungerer veldig bra for Odd. Om du kaller den Telemarksmodellen eller Odd-modellen, det er det samme. Og for kretsen, det er veldig greit å putte den under kretsrapporten. For uten Odd, hadde ikke kretsen kunnet drevet slik de gjør i dag. Spillerne kan være ute i moderklubb til de er 16 år uten å bli hentet inn av Odd, men samtidig være med på mye aktivitet med Odd og krets samtidig. Men når du da ser Notodden, som er klubb nummer to i Telemark, så er det ikke noe samarbeid med Odd. Hvis du videre ser på klubbene under Notodden igjen, som Pors, Skarphedin, Urædd og så videre, så er det ikke noen modell. Skulle du hatt en Telemarksmodell fullt oppe å gå, så burde det vært slik at de som ikke kom seg til Odd, går til Notodden. De som ikke kom inn der, burde vært fordelt på klubbene under. De beste som ikke får spille i Notodden, burde blitt sendt til å spille A-lagsfotball i Skarphedin, slik at de også ble bedre. De som var best hos Skarphedin, burde kanskje vært hos Notodden eller Odd, eller via Pors eller Urædd. Men der ligger det ingen føringer nå.

Informanten etterlyser her en klarere strategi ved modellen, slik at klubbene «bak» toppklubben får en bedre flyt, eller tilslutt, av spillere hvis de spillerne ikke er gode nok for det nivået de er på. Flere ansatte i NFF Telemark peker på de samme utfordringene, og en av dem sier at ... *hvis ikke du er god nok eller ikke får komme inn på junior elite i Odd, så føler jeg at Telemarksmodellen har potensial for å gjøre en endring her. Det er litt for mange som føler at de er ferdig. Hvorfor blir det sånn?* Svaret på det ligger kanskje delvis i et sitat fra en annen informant i fotballkretsen, som oppfatter det som krevende å få samle klubber og personer om en felles modell: *Det å lage et fora for at alle skal*

akseptere Telemarksmodellen er ikke så enkelt, for det er utrolig mange konservative folk. Mange er skeptiske og engstelige, og så har du de som ikke bruker energi på dette, så de skjønner det ikke. En tredje informant i kretssystemet viser til utfordringene med å skape gode seniormiljø i Telemarksfotballen bak toppklubben Odd:

De spillerne som ikke er gode nok (for Odd) etter de er ferdig med toppidretts-gymnaset, hvor skal de gå? Der mener jeg at modellen har noe å gå på. Å ha et så utviklende og spennende miljø å tilby, som gjør at man vurderer det seriøst opp mot kanskje sågar å være på andrelaget til Odd. At det er vel så fornuftig å være i eksempelvis Urædd, Pors, Storm eller Notodden eller hvem det skulle være. Fordi de har ett godt miljø og trener minst like mye, de har vel så gode veiledere og trenere, de har god individuell oppfølging, de gir meg en kamparena som er tilpasset mitt nivå til enhver tid.

I 2020 er Notodden FK (med få lokale spillere) i 2. divisjon og Pors i 3. divisjon de eneste Telemarkslagene på de fire øverste nivåene i Norge (av totalt 144 lag), foruten Odd og Odd 2 (også i 2. divisjon). De kritiske stemmene angriper da naturlig nok toppklubben Odd for å trekke til seg de beste talentene tidlig. Samtidig må spørsmålet om mengde og kvalitet i aktivitet i de andre klubbene, når de antatt beste trekker til TTG og Skagerak arena som 16-åring, stilles? Er det engasjement nok i klubbene for å trene seks til åtte økter i uka for de unge håpefulle? Og er det trøkk nok i ungdommene selv for å trene så mye?

Vi ser at det har vært en tendens til at vi har gjerne trent fire ganger i uken når vi har vært 14 år, fem ganger i uken når vi er 15-16 år, tre ganger når vi har vært G19 og to til tre når vi har vært seniorlag. Den pendelen går jo helt motsatt vei og vi mangler gode nok utviklingsmiljø etter fylte 16 år. (Informant breddeklubb)

Hvis det er malen at det trenes gradvis mindre fra du er ferdig på ungdomsskolen, er en naturlig konsekvens at miljøene bak toppklubb og TTG på Skagerak ikke klarer å få opp gode nok spillere og gode nok lag til å samlet sett styrke junior- og seniorfotballen i fylket. På seniornivå i Telemark er Urædd, Storm og til dels Hei og Skarphedin (alle spiller på femte nivå sesongen 2020) blitt trukket frem som unntakene i senioralder, i tillegg til allerede nevnte Pors. Man vet at de aller fleste aldersbestemte spillerne i Norge har vært i breddeklubber ved 13-års alder. Det gjelder ifølge Håkon Grøttland, fagsjef for Landslagsskolen, eksempelvis alle 2001-spillerne som spilte EM for Norge U19 sist sommer (Johnsen & Nielsen 2019).

Men en titt på aldersbestemte spilleres klubbrepresentasjon ved landslagsuttak (fra G15), viser at det er unntaksvis at de tilhører breddeklubber. Det indikerer at det i første årene i ungdomsfotballen, og i overgangen til 11'er-fotball, skjer en forflytning fra bredde- til toppklubb. Med kompetanseheving og økende profesjonalisering i toppklubbene vil de færreste breddeklubber kunne konkurrere med det tilbudet som gis i toppklubb, og trolig medfører det at flere unge spillere vil ønske å forflytte seg til toppklubber i tidligere alder. Så er spørsmålet hvor mange spillere har toppklubbene plass til, og hva skjer med motivasjonen og ambisjonen til de som ikke får plass?

«Tvinges» Odd og Telemarksmodellen til akademisering av spillerutviklingen?

Vi er avhengig av at klubbene rundt drives godt. Da er du avhengig av at du har gode sportslig utvalg, som setter en standard for hvordan de vil ha det. Vi er avhengig av at de sportslige utvalgene setter i gang et trenerkurs, vi er avhengig av at kretsen er ute, Odd er ute. Vi må hjelpe hverandre i det distriktet her. Vi snakker Telemarksmodellen, men vi snakker egentlig «Grenlandsmodellen».

Dette sitatet kommer fra en som har jobbet med talentutvikling i Telemark i en årrekke. Skal Odd få opp juniorspillere som er aktuelle for A-stallen, er man avhengig av at klubbene rundt i Telemark drives godt. Spørsmålet om Telemarksmodellen er skodd for å møte eventuelle utfordringer som oppstår med akademiklassifiseringen? Odd har oversikt og kontroll over de som blir ansett som de guttene med høyest potensial for å bli toppspiller fra 13 års-alder. Følgespørsmålet er om det er godt nok for at en i fremtiden skal være god nok til å produsere toppspillere? Hvis andre nasjonale toppklubber øker nivået på sine egenproduserte spillere i årene som kommer, må selvsagt Odd gjøre det samme for å være konkurransedyktige. Klarer Odd og Telemark det uten å starte påvirkningen tidligere? Altså i de årene der breddeklubbene selv er ansvarlig for spillerutviklingen?

Dersom man driver for dårlig i breddeklubbene, vil 16 åringene som kommer til Odd ha for dårlige ferdigheter til å tas opp i A-lagsstallen. Dag-Eilev Fagermo deler en bekymring også i den henseende:

Så er det også ferdigheter. Det er klart når du får en spiss som ikke kan heade, eller du får en back som bare har ett bein, men likevel så er de landslagspillere. Det er for mye mangler, som du kan gjøre noe med tidligere, og det går på mengde og trening ... Og jeg er redd for at de manglene blir større hvis vi utarmer bredden enda mer, for da blir det ikke attraktivt nok å være der. Og så skal da alle til Odd, og så har ikke Odd plass til så mange heller, så da mister vi talenter underveis. Og vi mister selvfølgelig breddefotballen underveis.

I diskusjonen om telemarkmodellens fremtid foreligger det i hovedsak to mulige veier videre. Den ene går i retning av en mer rendyrket akademimodell, i enda sterkere grad styrt av Odd. Den andre veien peker mot det vi kan kalle en «spredningsmodell», som innebærer å øke fotballkretsens og eventuelt Odds tilstedeværelse og påvirkning i (utvalgte) breddeklubber, men som først og fremst bør ta sikte på å styrke breddeklubbens eierskap til spillerutviklingen i egne miljøer.

Akademimodellen vil omhandle å tilrettelegge for - og intensivere den fotballspesifikke treningen i enda tidligere alder, og å tilrettelegge for systematisk trening og oppfølging av de utvalgte spillerne med flere punkter i uken. Strukturen for dette er for så vidt på plass med etableringen av Telemark Toppidrett Ungdomsskole på Skagerak arena. Ungdomsskolens fokus er derimot i større grad på basistrening og elevene møter en rekke ulike idretter på skolen. Elevgruppen er også sammensatt av «utøvere» fra mange ulike idretter, som går i en felles klasse, en på hvert trinn, totalt 90 elever. Allsidighet vektlegges, og man begynner kun med noen få fotballspesifikke økter fra niende klasse. TTU kan like fullt ha en viss betydning for Telemarksmodellens framtid. Den kan i stigende grad fungere som en honning-krukke på ambisiøse foreldre og spillere, som ser for seg en framtid som profesjonelle fotballspillere i Odd. Odds trenere har fotballøktene på skolen, som er de samme trenerne spillerne møter i kretsregi, og dette letter som tidligere forklart synkroniseringsarbeidet med de ulike fotball- og treningsaktivitetene i klubb, skole og kretslag.²⁶

I hvilken grad skolen i seg selv styrker Telemarksmodellen er det nok delte meninger om. Odd er selvfølgelig positive til skolens etablering: *Vi var positive da ideen kom fra første gang, vi er veldig positive på at de er på arenaen vår. Vi har ikke noen «aksjer» i skolen, men vi bytter noen trenere.* En renspektet akademimodell forutsetter imidlertid at Odd tar inn («henter») de spillerne de anser som mest talentfulle langt tidligere enn ved oppstart på videregående skole. I den sammenheng er sentrale aktører i Odd klare på at de som hovedregel sier nei til de foreldrene som ønsker å melde sønnen inn i klubben i yngre alder. Samarbeid mellom Odd og TTU kan bidra til at spillerne venner seg til større treningsmengde tidlig, men samtidig frykter man at for tidlig satsing kan føre til en form for tidlig «burn-out» hos flere av fotballtalentene.

Den andre modellen kaller vi spredningsmodellen. Her handler det om å etablere ulike tiltak for at fotballkretsen og Odd bidrar til å styrke treningsarbeidet som skjer i breddeklubbene, både i barne-

²⁶ Til sammenligning kan vi nevne at i Stabæk er det ingen av trenerne på G16-laget som jobber på NTG og NTG-U. Se Haukli (2018, s.53).

og ungdomsfotballen. Vi så i kapittel 3 at Odd *har et mål om å lage pensum fra 6-12 år (barnetreneren)*. Dette kommer da i tillegg til ulike trenerkurser i regi av fotballkretsen. Poenget er å styrke kvaliteten på treningsarbeidet.

Men også innenfor spredningsmodellen finner vi de som er kritiske til måten fotballkretsen i dag bruker sine trenerressurser. En av informantene i en breddeklubb har følgende tanker:

Jeg tenker at Odd har både kompetanse og nok trenerkrefter til å ta seg av og utvikle de beste spillerne, uten at det nødvendigvis bør dobles eller triples av fotballkretsens kompetanse og trenere. De burde vært, i langt større grad, ute i breddeklubb. Om ikke i alle miljøene, så i hvert fall i noen utvalgte miljøer i starten for å påvirke både klubb og enkeltspillere i breddeklubb.. Nå tar man i større grad aktiviteten ut av breddeklubbene og inn i egne grupperinger. Dette bidrar til å svekke det lokale engasjementet og enkeltklubbenes interesse for spillerutvikling.

I forlengelsen av dette tar informanten også til orde for at det er hensiktsmessig at Odd og fotballkretsen sprer enda mer kompetanse ut i breddeklubbene:

At fotballkretsen og toppklubb må legge flere av sine tiltak ut mot breddeklubben sine trenere og spillere, det hadde jeg sett på som utvikling. For man er jo avhengig av at miljøene er oppe og går lokalt. ... Slik kunne vi ha tilført mye mer kompetanse fra krets og toppklubb ut til trenerne i breddeklubbene.

Frykten for at breddeklubbene blir marginalisert slik situasjonen er i dag, bekymrer også Odds tidligere hovedtrener Dag-Eilev Fagermo. Han tar til orde for en modell som ligner den som eksisterte når han selv var kretsansvarlig for spillerutvikling i Telemark for drøye to tiår siden, hvor seriøse breddeklubber i større grad enn i dag driver utviklingsarbeidet lokalt på tvers av flere klubber.

Hvis jeg var kretsansvarlig igjen, så ville jeg begynt med soneklubb igjen ... Det er viktig med soneklubbene for å bygge opp Telemarksmodellen, og det kan godt være at Odd må bidra. Jeg er mer opptatt av trenerutvikling enn direkte å gå på spilleren. Så får de trenerne som er der, gå på spilleren og heve kompetansen hos han ... Da er det lettere å være lenger i egen klubb, for da har du et tilbud der som er bra.

Mange er opptatt av å styrke breddeklubbene. Dels gjennom å utvikle flere «Kvalitetsklubber» og dels gjennom ulike modeller for å bringe toppklubbenes og fotballkretsens kompetanse ut i

breddeklubbene. Og alle tiltak som kan bidra til å styrke breddeklubbene, vil i neste omgang bidra til at det lokale spillerutviklingsarbeidet styrkes.²⁷ Vi er dog usikre på om dette arbeidet er tilstrekkelig for å møte de utfordringene breddeklubbene i Telemarksmodellen står ovenfor. Fremveksten av TTU på Skagerak²⁸ kan føre til en tiltakende akademisering av spillerutviklingen i aldergruppen 13-16 år. Ikke minst vil en mer rendyrket akademisk struktur i andre eliteserieklubber kunne presse frem strukturer, også i Odd og i Telemark, som legger seg tettere opp til klubbdrivne akademier, som i eksempelvis Stabæk og Vålerenga. Men med dagens klubbledelse i Odd, både administrativt og sportslig, er det ingen ting som indikerer en slik retningsendring. I Odds strategi for 2018-2022 er det tydelige målsetninger på at klubben skal være best i landet på å utvikle - og bruke lokale spillere, at troppen skal bestå av minimum 50 prosent telemarkinger, hvor de fleste skal være utviklet i egen utviklingsavdeling/TTG, og at 5-6 telemarkinger skal spille fra start i hver eliteseriekamp.

²⁷ Her kan vi trekke inn det som kalles «Big-Fish-Little-Pond»-effekten (se for eksempel Dai & Rinn 2008, Elsner & Isphording 2017). Denne teorien undersøker hvordan vi kapitaliserer vårt potensial avhengig av folkene rundt oss. Et barn i en klasse med mange dyktige elever (den lille fisken i den store dammen) vil ofte føle seg mindre trygg på sitt faglige potensial, sammenlignet med et barn med like evner som ikke er omgitt av mange dyktige elever (den store fisken i den lille dammen). Hvordan vi vurderer oss selv er avhengig av hvem vi sammenligner oss med. Forskere har funnet ut at sjansen for å bli profesjonell spiller er større for de talentene som kommer fra relativt små byer. Det er nok mange faktorer som kan bidra til å forklare hvorfor mindre steder er mer effektive i å utvikle talenter, men noen av fordelene kan ligge i «Big-Fish-Little-Pond»-effekten. I vår sammenheng kan det være relevant å undersøke hvordan enkelte «små tjern» kan utvikle «store fisker», som dermed kan legitimere en mer sonebasert utviklingsmodell enn hva tilfellet er i dag, i stedet for å samle alle de antatt mest lovende samme sted.

²⁸ Og høsten 2020 starter TTU opp med en 8. klasse på en ny skole på Kjølnes i Porsgrunn.

5. Avslutning

Dette prosjektet har i hovedsak utforske tre spørsmål knyttet til regional talentutvikling i fotball:

- Hvilke kjennetegn har den såkalte Telemarksmodellen?
- Kan disse kjennetegnene forklare de høye antallet lokale spillere på Odds A-lag?
- Og finnes det utviklingstrekk som kan true Telemarksmodellen?

Vi har utmyntet tre grunnleggende kjennetegn ved modellen: Sen seleksjon av spillere til toppklubb, utvikling av den såkalte «Telemarkstrappa» innenfor et fastlagt system, i formasjon 4-3-3, og et tett samarbeid om talentutviklingsarbeidet mellom NFF Telemark, TTG og Odd. Telemarkstrappa med Odd-lag på første, tredje og femte nivå gir juniorspillerne en omfattende skolering både i trening og kamp, og bidrar til å forenkle overgangen til A-lags fotball. En bevisst satsing på unge spillere fra styret og tidvis en trang økonomi har bidratt til Odds suksess med å utvikle (og videreutvikle) sine egne spillere. Odd har de senere årene nesten uten unntak startet sine eliteseriekamper med fem til sju telemarkinger i startoppstillingen, og det er mye som tyder på at klubbens gode produktivitetstall er en konsekvens av at Odd bevisst har satset på samarbeid med sine omgivelser istedenfor alenegang.

Samarbeidet mellom NFF Telemark, TTG og Odd innebærer at sentrale personer i de tre organisasjonene styrer utviklingen av modellen videre og har god kjennskap til de potensielle talentene rundt omkring i telemarksfotballens lokalkubber. Jevnlige møter mellom disse sentrale aktørene, der også TTU er representert, bidrar til å forene arbeidet, både organisatorisk og faglig, og her kan man utvikle et felles språk for det videre utviklingsarbeidet. Det tette og faglig kompetente samarbeidet mellom fotballkrets, TTG og ODD er i bunn og grunn selve modellen, og nå vokser også TTU inn som en integrert del av modellen. I denne nære koalisjonen ligger Telemarksmodellens fremste styrke, knyttet til nære og konstruktive faglige diskusjoner basert på en god oversikt over de antatte talentene, kontinuitet på trenere og ledere i sentrale posisjoner og derigjennom en felles kunnskaps- og kompetanseutvikling.

Her finner vi også det som vi vil kategorisere som Telemarksmodellens største utfordring, nemlig at «modellen» fungerer så bra for miljøet på Skagerak arena at andre klubber opplever et økende gap til det Odd og TTG kan tilby av kompetanse, tilrettelegging skole/idrett og sportslige ambisjoner. Og dette betyr at alle ambisiøse foreldre, spillere og trenere ønsker seg til TTG og Odd. For fotballen i

Telemark innebærer det selvfølgelig noen utfordringer. Ikke for de spillerne som starter der og som etter hvert blir gode nok for Odd, for de blir gode nok for norsk fotballs høyeste nivå. Men alle de som ikke blir igjen i Odd etter tre år på TTG, og som heller ikke spiller i andre klubber i Telemark etter de har forlatt Skagerak arena. Disse spillerne blir borte fra fotball-Telemarks næringskjede. Modellen fungerer slik sett ikke tilstrekkelig for å holde spillere i Telemark, for å spille på et lavere nivå enn norsk eliteserie.

Akademiklassifiseringens inntog i norsk toppfotball har, sammen med NFFs Landslagsskole, profesjonalisert spillerutviklingen i ungdomsfotballen. Odd har vært tydelig på at klassifiseringen ikke skal endre klubbens modell med å utvikle spillere fra breddeklubber i Telemark, og at modellen skal ivaretas og videreutvikles. Spørsmålet er imidlertid om det er mulig? Vi ser to klare tendenser som en følge av denne profesjonaliseringen: Kompetanseforskjellene mellom toppklubb og breddeklubber øker så kraftig at spillere (og foreldre) trekkes mot toppmiljøer langt tidligere, og en følge av dette er at de fleste breddeklubbene nedjusterer sine ambisjoner når det gjelder spillerutvikling.

Vi ser her en viss fare for at man vil få eksempler på mekanismene vi finner i selvoppfyllende profetier. Dersom toppklubbene regner med at breddeklubbene ikke gjør jobben med spillerutvikling godt nok, må de utvikle en strategi for å kunne påvirke fotballspillerne fra de er svært unge. Dermed blir det umulig for breddeklubbene å konkurrere med toppklubbene når det gjelder attraktivitet og profesjonalitet, og spillere med ambisjoner «tvinges» til en toppklubb tidligere. Telemarksmodellens mottrekk her er at fotballkretsen er omfattende inne i utviklingsarbeidet, for å gi disse spillerne et kvalitativt godt treningstilbud og tett oppfølging. Utfordringene ved dette er at de utvalgte talentene får «dobbel opp», mens de andre spillerne i breddeklubbene står igjen med et tilbud som ikke kan matche det de «utvalgte» får i krets- og Odd-systemet. Det er derfor en utfordring for Telemarksmodellen at spissingen av spillerutviklingsarbeidet ser ut til å omfatte stadig yngre spillere og til dels færre spillere.

Skal Telemarksmodellen i sterkere grad være en modell for hele fotball-fylket, må flere klubber ta ansvar for å styrke eget utviklingsarbeid. Samtidig må de samme klubbene satse langt mer på å skape attraktive juniorlag, som på sikt kan bidra til å styrke seniorlagene. Skal klubbene få til dette, må flere spillere få tilbud om spillerutviklingstiltak enn hva som er tilfelle med dagens sone- og kretslagstiltak. Slik situasjonen er i dag, er det for få spillere i bredden som har ambisjoner om videre utvikling uten

å bli toppspiller. Et ledd i dette er at trenerutviklingen må styrkes ytterligere, for å få miljøer som er gode nok – med flest mulig, lenge nok. I sammenheng med trenerutvikling har flere av våre informanter utfordret Odd på kompetansedeling. Et grunnleggende spørsmål er om dette skal være Odd sitt ansvar. Det viktigste for fotballen i Telemark vil være at langt flere klubber tar et ansvar for spillerutvikling, og i den sammenheng er NFF Telemark den aktøren som har ansvaret for å utvikle dette arbeidet videre.

Det behøves gode miljøer og gode lag også andre steder enn på Skagerak arena. For uten en felles tenkning om at akkurat det er fundamentalt viktig for regionen, nærmer spillerutvikling i fotball seg mer og mer en individuell idrett. Det vil i så fall ha langt større konsekvenser for alle de andre klubbene i Telemark, enn hva det vil ha for Odd. Av den grunn hjelper det heller ikke å skylde på Odd for at resten av seniorfotballen i Telemark ikke er på ønsket nivå.

Det at Odd har lyktes med å løfte mange juniorer opp til eliteserienivå, uten å innføre en akademimodell fra ti års-alderen, gir også grunnlag for noen refleksjoner. Breddeklubb-konseptet skaper større heterogenitet i spillerutviklingen, og legger kanskje også opp til flere ulike utviklingsløp for unge fotballspillere i Norge. Spillerne kommer inn til krets, TTG og Odd med ulike blandingsforhold i «sekken»: Ulikt innhold i lagstrening, ulik forhold mellom klubbtrening og egentrening, ulik påvirkning fra foreldre, inspirasjon fra ulike idretter osv. Og kanskje nettopp det at Telemarksmodellen gir rom for ulike idrettshistorier – ulike dannelsesreiser – kan være et komparativt fortrinn sammenlignet med utviklingsmodeller som åpner for tidligere - og mer omfattende standardisering av treningsarbeidet.

Litteratur

- Augestad, P., Bergsgard, N.A. & Hansen, A.Ø. (2006). The institutionalization of an Elite Sport Organization in Norway: The Case of “Olympiatoppen”. *Sociology of Sport Journal*, 23(3), 293-313. <https://doi.org/10.1123/ssj.23.3.293>
- Augestad, P. & Bergsgard, N.A. (2007). *Toppidrettens formel. Olympiatoppens som alkymist*. Novus: Oslo.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bergo, A., Johansen, P.A., Larsen, Ø. & Morisbak, A. (2002): *Ferdighetsutvikling i fotball - handlingsvalg og handling*. Oslo: Akilles.
- Bjørnebye, S.I. (2016). Du er her for å stoppe vingen for å spille fotball. I. Wallinus-Rinne, A. (Red.) & Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. *Ungdomstreneren*. Oslo: Akilles.
- Bruu, M. 2019. *En casestudie av Telemarksmodellen i fotball. «Spillernes første møte med Telemarkstrappa»*. (Masteroppgave). Universitetet i Sørøst-Norge, Bø. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2611360>
- Christensen, M.K. (2009). “An Eye for Talent”: Talent Identification and the “Practical Sense” of Top-Level Soccer Coaches. *Sociology of Sport Journal*, 26(3), 365-382. <https://doi.org/10.1123/ssj.26.3.365>
- Christensen, M.K. (2011). Elitesport og talentudvikling. I. Thing, L.F. & Wagner, U (Red.). *Grundbog i idrætssociologi*. København: Munksgaard.
- Clarke, N.J., Cushion, C.J. & Harwood, C.G. (2018). Players’ understanding of talent identification in early specialization youth football. *Soccer & Society*, 19(8), 1151-1165. <https://doi.org/10.1080/14660970.2018.1432388>

- Côté, J., Baker, J., & Abernethy, B. (2007). Practice and play in the development of sport expertise. I. Tenenbaum, G. & Eklund, R.C. (Eds.). *Handbook of sport psychology* (184–202). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons Inc.
- Dai, D.Y. & Rinn, A.N. (2008). The big-fish-little-pond effect: What do we know and where do we go from here? *Educational Psychology Review*, 20, 283–317. <https://doi.org/10.1007/s10648-008-9071-x>
- Eggen, D. (2017, 6. juni). Det store norske fortrinnet, kretsmodellen. Hvordan legger vi best mulig til rette for spillerutvikling i Norge? Hentet fra <https://www.fotball.no/trener/uefa-allsens/2017/det-store-norske-fortrinnet-kretsmodellen/>
- Eggen, D. (2020). Kjære norske fotballtrenere. *Fotballtreneren* 1/2020. Alvdal: 07media.
- Elsner, B. & Ispording, I.E. (2017). A Big Fish in a Small Pond: Ability Rank and Human Capital Investment. *Journal of Labor Economics* 35(3), 787-828. <https://doi.org/10.1086/690714>
- Halvorsen, E. & Johansen, M.R. (2019). *Hvilken påvirkning har akademiklassifiseringen på talentutviklingsarbeidet i Telemark*. (Bacheloroppgave). Universitetet i Sørøst-Norge, Bø.
- Haugstad, T. (2019). Trenerprofil – Marcelo Bielsa. *Fotballtreneren*, 2/2019, 31-40. Alvdal: 07media.
- Haukli, J.S. (2018). *En casestudie av utviklingsmiljøet i Stabæk Fotball G16*. (Masteroppgave). Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2565611>
- Henriksen, K. (2011). *Talentutviklingsmiljøer i verdensklasse*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Jenssen, A. (2011). *Talentidentifisering og spillerutvikling i en norsk toppklubb. En kvalitativ studie av trenere og spillerutviklere med ansvar for spillere 13-21 år i en tippeligaklubb og deres*

forståelse av talent, identifisering og utvikling av unge spillere. (Masteroppgave). Høgskolen i Telemark, Bø.

- Johnsen, L. (2017). Det store løftet eller det store luftsloppet. *Josimar*, 9(2), 66-79. Oslo: Dype skoger AS.
- Johnsen, L & Nielsen, D.M. (2019). Talentene som forsvant. *Josimar*, 11(8), 40-49. Oslo: Dype skoger AS.
- Larsen, C.H., Alfermann, D. Henriksen, K. & Christensen, M.K. (2013). Successful talent development in soccer. The characteristics of the environment. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 2(3), 190-202. <https://doi.org/10.1037/a0031958>
- Larsen, C.H., Alfermann, D. Henriksen, K. & Christensen, M.K. (2014). Preparing footballers for the next step. An intervention program from an ecological perspective. *The Sport Psychologist*, 28(1), 91-102. <https://doi.org/10.1123/tsp.2013-0015>
- Malkenes, S. (2018). *Det store skoleeksperimentet. Makt, barn og forretningshemmeligheter i «verdens beste skole»*. Oslo: Manifest.
- Moen, T. (2018). Barnefotballen – trenger vi å stoppe opp litt nå? *Fotballtreneren*, 2/2018, 22-23. Alvdal: 07media.
- Norsk Toppfotball. (2017). Akademiklassifiseringsrapporten 2017. Oslo: Norsk Toppfotball. Hentet fra <https://www.eliteserien.no/nyheter/akademiklassifiserings-rapporten>
- Norsk Toppfotball. (2019). Akademiklassifiseringsrapporten 2019. Oslo: Norsk Toppfotball. Hentet fra <http://beta.toppfotball.no/AK19.pdf>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

- Smeland, F. & Seippel, Ø. (2015). «For vi kommer ikke til å sitte i styret i all evighet». *En studie av norske fotballklubbers arbeid med Kvalitetsklubb*. Oslo: NIH. Hentet fra http://seippel.no/FOBU_SeippelSmelandKvalitetsklubb.pdf
- Svegaarden, K.E., Bach, D. & Sørbo, K. (2017, 19. juni). Slik jobber Stabæk med talentutvikling. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/sport/i/jPAXEL/henter-de-stoerste-talentene-i-distriktet-bruker-12-millioner-aarlig-paa-satsingen-maa-faa-mye-ut-av-spillere-foedt-2001-og-2002-slik-jobber-stabaek-med-talentutvikling>
- Sæther, E.O. (2018). Nei til salg av barnefotballen. *Fotballtreneren*, 2/2018, 20-21. Alvdal: 07media.
- Williams, A.M. & Reilly, T. (2000). Talent identification and development in soccer. *Journal of Sport Sciences*, 18(9), 657-667. <https://doi.org/10.1080/02640410050120041>

Skriftserien nr 46
2020

—
**Telemarksmodellen- en analyse av
talentutviklingsmiljøet på Skagerak arena**
—

Pål Augestad
Frode Telseth

—
ISBN 978-82-7206-561-3
ISSN 2535-5325

—
usn.no

